خوێندنەوەیەک بۆ ڕۆمانی(هاتنی کچەکان).. کاروان حەسەن سلێمان

ژانر : ڕۆمان
نووسەر: گۆران سەباح
ناوەندی بڵاوکراوە: کولتوور
ساڵی چاپ: ٢٠٢٥
ژمارەی لاپەڕە: ٢٢٤

ئەدەب ڕەنگدانەوەی کارەسات و ئێش و ژان و نەهامەتییەکانی ژیانە، هەموو ئەو ڕووداوانەی لە ناو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی کە ڕووددەن دەبنە بابەت و کارەستەی ئەدەبیات، میللەتێکی وەک کورد لەوتەی هەیە دوچاری دەرد و ئێش و نەهامەتی بووەتەوە، لەیەکەم چیرۆکی کوردییەوە کە (لەخۆما)ی نوسەر(جەمیل سائیب)ـە، یان یەکەم ڕۆمانی کوردی (شقانە کورد)ی عەرەبی شەمۆ، ئێش و ژان و تاوان و کارەساتە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییەکان ڕەنگیان داوەتەوە و بوونەتە کارەستەی خاوی ئەو چیرۆک و ڕۆمانانە، لە ڕۆمانی(هاتنی کچەکان)یش دا، ناساندن و پیشاندانی تاوانکانی گرووپە تیرۆریستییە تووندڕەوەکان بەتایبەتی (داعش) پەردەی لەسەر هەڵدراوەتەوە و ئەو زوڵم و زۆرداری و تاوانانەی کردوویانە خراونەتە بەرباس. ئەو گرووپە تووندڕەو و دوور لەهەموو بەها مرۆییەکان هەموو شت دەکەن لە پێناو مانەوە و سەپاندنی دەسەڵاتی خۆیان، کەچی ئەوان هیچ قیەم و دابەکی ئاینی و ئەخلاقییان نییە، وەک لە لاپەڕە (٢١)ی ڕۆمانەکەدا لە گفتوگۆی نێوان(دەکەش و باتیا)دا هاتووە:(ئەوانە ئایین دەفرۆشن و دەسەڵاتی پەدەکەن، بە خوا و بە ئەخلاق و بە شەڕەفن)
ڕۆمانی "هاتنی کچەکان" تیشک دەخاتە سەر دەزگەی هەستیار و جەرگبڕ لە مێژووی هاوچەرخی ناوچەکەدا. ئەم ڕۆمانە بە زمانەکی ڕەوان و کاریگەر، چیرۆکی ئەو کچە کورد و جولەکە و عەرەبانە دەگێڕێتەوە کە لەژێر دەستی داعش و گرووپە تووندڕەوەکانی تردا کەوتوونەتە بەر دەندەترین شەوازی تووندوتیژی و چەوساندنەوە.
نووسەر لەم بەرهەمەدا بە وێناکردنی وردەکارییەکان، پەردە لەسەر ئەو تاوانە قێزەونانە هەڵدەماڵێت کە بەرامبەر بە ژنان و منداڵان ئەنجام دراوە. هاوکات، ڕۆمانەکە دەرخەری ئازایەتی و خۆڕاگری ئەو

کچانێ کە سەرەای هەموو سەختی و مەترسیەکان، بەیاری هەڵاتن و خۆڕیزکردن دەدەن
هەمانی "هەڵاتنی کچکان" تەنها چیرۆکی ئازار و چەوساندنەوە نییە، بەڵکو بەڵگەنامەیەکی ئەدەبییە بۆ مرۆڤدۆستی، ئازایەتی و بەرگری لە بەرامبەر تۆندوتیژی. گەران سەباح توانیویەتی لە ڕێگەی ئەم بەرهەمەوە، دەنگی ئەو قوربانیانە بگەیەنێتە جیهان و ئاگاداری لەسەر کارەساتی تاوانکانی داعش زیاد بکات.
ئەم هەمانە بە تێکۆشکردنی ڕاستی و جوانی ئەدەبی، خوێنەر بەرەو بیرکردنەوەی قووڵ لەسەر مافەکانی مرۆڤ و گرنگی پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ بەتایبەت لە کاتی شەڕ و ململانێدا دەبات.
هەڵاتنی کچکان تەنها هەڵاتن نییە لەو زیندانەی ڕووداوەکی سیاسی و تۆندڕەوی کەمەک چەکداری ناحاڵی لە ئایین و تیرۆریست ئەوانی خستبووە ناوی، بەڵکوو هەڵاتنە لە داب و نەریتی کەمەڵایەتی و باوک سالاری و کەمەک کەت و بەندی کەمەڵایەتی
وەک لە لاپەڕە(60)دا باوکی دەکۆش بەدەکۆش دەڵێ:(دایمە شەرمەزارم دەکەی، مانی مان چاوت حیزە، ئەژەک دە ئەو عائیلەی سەرشەڕ دەکەی، شەڕفمان دەبەی) لەرەدا دەکۆش بە گوناحە و هیچ تاوانی نییە بەڵام لەبەر ئەوەی کچە و ژەگەزی مێیە، بووەتە قوربانی لای هەندێك تێنەگەیشتوو لە ئایین و کێنە پەرست و بیرتەسك.
کارەکتەری سەرەکی لەو هەمانەدا کە (دەکۆش و باتیان)ن، کە هەردووکیان هاوسەنگانە لەڕووداوەکاندا ڕۆیشتن هەیە و هەموو ڕووداوەکان پەیوەندییان بە ژیانی ئەوانەوە هەیە، لەپاڵ ئەوشدا چیرۆکی تر هەن و ڕۆڵی بەرچاویان هەیە لەئەمانەکەدا، ئەم هەمانە لەسەر ڕێبازی ڕیالیزمی ڕەخنەگرانە نوسراوە و ڕەخنە لەهەموو ئەو داب و نەریت و خووە دواکەوتوانە دەگرێ کە خەڵك و کەمەڵگە دەیخەنە بەردەستی تاکەکان و بەتایبەتیش ژنگەزی مێ، کە چەن بژیت و چی بکات و چی نەکات. توانج و پلاریش لە هەموو ئەو ناشیرینیانەی ژیان دەدات کە کەمەڵگە دایهێناون و ژیانی تاکەکانی پێ سنوردار کردووە.
هەمانەکە لە سێ بەشی سەرەکی پێکهاتووە: (کامپ ، پێش کامپەکە، دوای کامپەکە)شەڕ نەوان بەرەی گوفەک و مرۆڤایەتییە، بەرەی گوفەک ئیشیان(شەڕ، کوشتن، بڕین، ئەتک کردن، تێرکردنی شەهوەتیان، پارە ، کڕین و فرۆشتن بە مرۆڤ، هتد...) بەناوی ئایین و لەژێر پەردەی ئایینداا مرۆڤایەتی دەخەنە ژێر هەیمەنەی تۆندەوی و کوشتن و بڕینەوە.
ئامانجی گشتی و پەیامی هەمانەکە ئەوەیە مرۆڤایەتی لەسەرووی هەموو شتێکەوەیە و تۆندەوی هەرچەندە زیانی بەت و بەهەزبن لە کۆتاییدا دەکەوێت، وەك بەرەی گوفەك کە لەو هەمانەدا پانتاییەکی زۆر دەخەنە

ژەر دەسەاتی خەیان بەەام لەدواجاردا بەرەی مرەقایەتی سەردەکەوە و سەرکەوتن بە مرەقایەتی دەبەت بەو مەرجەی یەکگر و یەکگرتووبن. دەستخەشی بە نووسەر و ەەمانوس گەران سەباح کە ئەم ەەمانەی خستە نەو کتەبخانەی کوردییەوە.

لە کەتاییدا چەند ەستەیەکی جوان و سەرنج ەاکەش لە نەو ەەمانەکە دەکەمە دیاری بە ئەوەی ئازیز.

١ـ ئەمە لەجەنگدا دژی دوژمن ناجەنگین، دژی ترس دەجەنگین. ل ٢٣

٢ـ نابە قەت لەمەی دەندە بکەین، چونکە مرەق گەلەك لە دەندە خراترە. ل ٩٧

٣ـ مردن غەددارە لە خەشەویستانت، بەس شتەکی گەلەك باشە لە وانەی سەرئەشەن
لە ژیانت. ل ١٠٥

٤ـ خەکی ئەم ناوچەیە بە چەژوەرگرتن لەشە لەدایك دەبن. ل ١٠٦

٥ـ کەسی ئازا لە شکستیش ناترسەت. ل ١١٣

✍ **کاروان حەسەن سلەمان.**

دەق لە نەـــــوان دەردە دە و شیعریەت دا.. کاروان حەسەن

زەرمان قسە لەسەر شیعرکردووە و بەردەوامیشین، هەتاکوو دەقی باش و خراپ هەبەت لەکەینەوە و وتار بەردەوامیان دەبەت لەسەر شیعر، من خەم ەەژانە خونەری شیعرم و بەردەوامیشم، ئەوە حەز و خولیایەکە و بە شیعر هەمە، بەیە کە جارجار قسەیەک لەمە شیعر دەکەین بەو مانایە نییە کە خەم پە زانا و ئەو بوارە بەت بەکوو زیاتر وەک خونەرەک ئەو سەرنج و بەچوونانەم دەخەمە ووو. لەرەوە با تەزەک لەگە ئەو دەقانەی دەیخەمە ووو ئاوەزان بین و بزانین ئەو دەقانە کامانەیان شیعرن و کامانەیان شیعر نین و تەنیا وشە ەیز کردنن و

هیچ مانا و چۆکی شیعرییان نییە و بنووسی ئەو چەند وشانە تەنیا خەیکردەتەوە و ئەو وشانەی خستووەتە پاڵ یەکتر و ناوی ناون شیعر!

بەهار هات و
زستان بارگەی پێچایەوە
زەوی کاڵەی سەوزی پێشی
نەرگز و بەیبوون هوایەوە
چیا مەندیلی سپی فڕدا
جگە و کانی ژیایەوە.(1)

ئەم دۆقەی سەرەوە بەر لە هەموو شتێک خاڵییە لە هەرچی شیعریەتە، چەند وشەیەکی ئاساییە و نووسەر وەک هەواڵێک ڕایگەیاندووە، وەک داشتنێکی قوتابییانی قۆناغی بنەڕەتی وایە و هیچی تر.

ئەسپەکەم بووکی بەهارم
ئای کە جوانی لێبڕچاوم
هەچۆن جارێ لێت ئەڕوانم
ئەبیە هەوێنی خەیاڵم
نییە وەک تۆ لێبڕچاوم
بەڵێ ئەسپی ئەرخەوانم
بەڵام سووربی یار ئەرخەوان
هەچۆن جوانبی لێبڕچاوان (2)

لەو دۆقیاندا ئەگەر سەرواکان لابدەین کە (بەهارم، چاوم، ئەڕوانم ، خەیاڵم، چاوم ، ئەرخەوانم، چاوان، ئەرخەوان) تەنیا چەند قسەیەکمان گوێ لێدەبێت و هیچی تر، ئەوەی تازەک ترپە و ئاوازی داوەتە شیعرەکە ئەو سەروایانەن، ئەویش تەنیا وەک خوێندنەوە ئەگەرنا هیچ چۆڕ و جوانی و شیعریەتێک نابینیت.

کەتەم خەش ویست
هەرچی گڵەپی
سەرتاڵی شەقامێ
ئیرەییان دەبرد
بەو عیشقە ساوا زەر بەتامە. (3)

ئەو چەند ڕستەیە لە بەندی بەندبۆژان دەچێت و پێیوەندی بە شیعرەوە نییە. لە هەرچی جوانی و شیعریەت و ئێستاتیکایە خاڵییە. دۆقی شیعری ئەبێ خاسیەت و تایبەتمەندی خۆی هەبێ و چۆڕ و مانا و جوانی پێخش بکات.

ئەی کچۆکەی هووباری بەفر
خەوتگاکانی ئەم بەهارە
دەروشکانی بەفر

تۆنەکانی ئاوریشم
شۆن هەڵگرانی ماچ
هەموویان دەڵێن
عەشق
لەدووکەڵی جگەرە دایە
ناونیشانی خەمەشە.(4)
ئەم وشانەی سەرەوە هیچ شیعریەت و چێژێک نابەخشن و بەهیچ جۆرێک ناکۆنە سنووری شیعرەوە.
لەم سەردەمەدا وشە ڕیزکردن لەفەرمی شیعر (یان شیعری وشە ڕیزکردن) بەتەواوی دیاریدەیەکی سەردەم.(5)
بەداخەوە ئەو جۆرە وشە ڕیزکردن و ئەو هەستە بە سەروبڕانە وایان کردووە شیعر لەبەرچاوان بکەوێ و خوێنەری شیعر لە شیعر بتۆڕێ بەهەی ئەو بە سەر و بڕی و بە سانسۆرییەی لەبواری چاپکردن بە شیعر هەیە.
بەپێی قسە و بۆچوونی ڕیچارد هەڵبەت ئەو دەقانەی سەرەوە هەرگیز بەڵای شیعردا ناچن، بەڵکوو زۆر دووریشن لە شیعر چونکە ئەو پێی وایە و دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژبەخشینە بە گوێگر))(6) کەواتا ئەو دەقانەی سەرەوە کە خاڵین لە چێژ ، لە وشە ڕێزکردن زیاتر هیچی تر نین. چونکە هەڵگری هیچ یەکێک لەخەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی شیعر نین.
زۆربەی لەکەڵەر و نووسەرانی بواری شیعر لەسەر ئەوە کۆکن کە شیعر دەبێ چەند تایبەتمەندییەکی هەبێت بە ئەوەی بچێتەسنووری شیعر و لەبازنەی شیعربوونەدا جێگای خۆی بکاتەوە، یەکەمین خاسیەت و تایبەتمەندیش بریتییە لە زمان، بەڵام چەندی دیقەت دەدەم و لێی ورد دەبمەوە لەو دەقانەی سەرەوە بەهیچ شێوەیەک کار لەسەر زمان نەکراوە بەڵکوو بەزمانێکی زۆر سادە و ئاسان چەند وشەیەک لەدوای یەک ڕیزکراون و خراونەتە پاڵ یەکتر و ناویان ناون شیعر!
حوسێن لەتیف لە کتێبی عەقڵی شیعریدا دەڵێ:(شیعری نوێ لەڕگەی تەم و مژەوە لە ڕگەی بەپێنهانی گوتنی شتەکانەوە دەیەوێت ڕگری لە گشتیبوونەوەی خۆی بکات. وەکو چۆن فەلسەفە بە زمانی ئاسان ناوترێتەوە شیعریش بە زمانی سادە و ڕوون نانووسرێت).(7)
ئێستا با سەیری دەقێکی تر بکەین و بزانین چۆنە؟
تواموە وەک مەم
لەبەردەمی خەم
ڕێ بەدی ناکەم
نە بە لای چەپ و
نە بە ڕاستەوە

بەدەست هەستاوە
ئەقڵم وەستاوە
بەدیار گزنگی
بەیانی چاو مەستەوە
سەبوریم نایە
بەم هەڵبەستەوە.(8)
شیعریەت و ئەستاتیکاو چۆزی ئەم چەند وشە بە دوای یەک هاتووە لەکوێیە؟
درەنگ هاتی نامیلکەیەکی تری یەکەک لەو بەناو شاعیرانەیە کە پەیتا پەیتا لە هەڵەی هەنووس و مانا و هەستسازی، نووسەری ئەو نامیلکەیە نەدەبوایە هەرگیز ئەو وشە سواو و سادانە چاپ بکات بەکو دەبوایە بوستە و زیاتر بخوێنتەوە و ئینجا بڕوای بچێتنو دونیای شیعر، چونکە ئەو نووسەرەی لە شیعر تە نگات و نزانە خاسیەت و تایبەتمەندیەکانی شیعر چەنن ناتوانە ببێتە شاعیرەکی سەرکەوتوو، بەکوو وەک نووسەری چەند وشەیەکی سادە و بە مانا و سواو و بە چۆز دەناسرە.
سەیری ئەم دەقە بکەن و خەتان بریاری کۆتایی لەسەر بدەن.
لەو هەڵەی منت تەنیا کردوە
برواکە خەشیم بەچاوان نەدیوە
وەک عاشقان جۆزوانم نەبینیوە
لەبەر کەمەگا لەدوورەوە تەم بینیوە
بریار دەدەم دوای تە چاو و دەم کوڕ بکەم
تا قیمەت دە بکەس خەش نەکەم .(9)
ئەو دەقە جگە لەوەی بە چۆز و جوانیە، پە لە هەڵەی هەنووسیشە، شیعر بە بچوکترین هەڵەی رەنووس مانا و واتای وشەکان دەگۆڕێ بەتام ئەم برادەرە لەو نامیلکەیەدا یەک دەقی نەنووسیوە بەبە هەڵە.
ئەم جۆرە دەقە و دەیان و سەدانی تری وەک ئەمە پەیان ناوترە شیعر بەکوو چەند وشەیەکی لەدوای یەک هاتووی بەجۆرەک لەسەروا بەستراونەتەوە، ئەویش بەبە یەتمەکی خەش و چۆز.
(مەرجی شیعریەتی هەر دەقەک دەربرینی ناباو، وەنەی ناباو ، تەمای ناباو ، گوتنی بە تەم و مژە، کاتەک بەر تەکستەکی شیعری دەکەوین کە هیچ کام لەمانەی تێدا نیە، ئەوا جۆرەک لە نائومێدی سەرهەڵدەدات)(10) لەلای خوێنەر بەرامبەر بە شیعر.
ئەگەرچی شیعر لەسەردەمی ئێستادا زۆر و بۆرە و بەرهەمی کرچ و کاڵ زۆرە و لەبەرامبەریشدا بەرهەمی جوان و باش و پە چۆز و جوانی هەن و ئەوە ناگەیەنە کە بەرهەمە جوانەکان پشت گوێ بخەین و وەلایان بنەین، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرە بەرهەمەک لای من جوان بێت بەڵام تە پێت

باش نەبێت و هیچ چێژی لێ نەبینیت بەڵام ئەمەش جۆرێیە و زۆربەی شیعری باش و پڕ چێژ و جوان خوێنەر بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت. کەواتا ئەو شیعرەی چێژ و تامێکی تایبەت دەبەخشێت لە خوێندنەوەدا ئاوەیان خوێنەر گۆش دەکات و مەیلی خوێنەر بۆخۆی دەبات، وەبۆ پێچەوانەوەش بۆ شیعری خراپ و بۆ چێژ و مانا. بۆیە لەم بارەوە نووسەر و لێکۆڵەری بواری شیعر ئارام سدیق دەڵێت: دەکرێت ئاماژە بەوە بدەین کە هەموو دەقێکی شیعریی وەکوو یەک بەر خوێنەر ناکەوێت. هەر دەقێک بەجۆرێک بەر خوێنەر دەکەوێت، چونکە نهێنییەک لە زمان و وێنە و تەکنیک و ئایدیای دەقەکەدا هەیە.(11)
کەواتا هەموو لێکۆڵەر و شیعر ناس و شیعر دۆستان لەسەر ئەو ڕایەن کە تایبەتمەندی سەرەکی و بنەمای شیعری باش زمانێکی باش و پڕ وردەکاری و کارکردنە لە بۆتەی زماندا لەناو شیعردا هەروەک پێل ڤالەری دەڵێت: (شیعر زمانە لە گای زمانەوە)(12) ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە شیعر بە زمانێکی پوخت و پڕ لە هونەر و تەکنیک و کارکردنێکی ورد لەسەر زمان دەبێتە شیعر .
لەگەڵمانبن و با سەیری نموونەیەکی تر بکەین لەو دێردە دەانەی کە قسە هەڵدەگرێت و نابێت پێی بوترێت شیعر بەڵکو دەقێکە خاڵی لە چێژ و تەکنیک و جوانی. ئەوەتا نووسەر دەڵێت:
ئەی خواکانی جوانی
هەواڵ بنێرن
بە ئەو دەارامە
کەوا ئارامی نەهێشتم
چ بەش و چ بە ێژ
کە لەو نامەیە جە ی هێشتم
ئەی خواکانی جوانی
دەزانن ووەاتم
ئەو شوێنەیە یەکەمین جار کە هەناسە و ماچی پێ بەخشیم
ئەی خواکانی جوانی
من ازی دەبم بەشوانی
زەر پەرەشە دەردی دووری
چی بکەم لەدەست مەجبووری(13)
وەک خوێنەرێک چی چێژ و خۆشی و جوانییەکت لەو دەقە بینی؟
ەاستە شیعری نوێ پێویست نییە بە کێش و سەرواوە، بەڵام ئەبە پێویست بە بە زمانێکی قوڵی پڕ لە جوانی و وردەکاری زمانی و وانبێژی و تەکنیک.
لورانس پیرین دەڵێت : (شیعر گوشراوترین و چڕترین شێوەی ئەدەبە کە زۆرترین شت بە کەمترین وشەدا دەردەبڕێت).(14) کەواتا ئەبە لە

شیعردا زمان لە خزمەت واتادا بێت بۆ مانایەی چرکردنەوەی زمان ببێتە هۆی دەربڕینی زۆرترین مانا بە کەمترین وشە، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەبە شاعیر خۆی لە قوڵی و چڕکردنەوەی زماندا ببینێتەوە و دەقێکی نووسیوێتی سنوری دەقێکی ئاسایی ببڕێت و بچێتە خانەی شیعریەت و شیعر بوون.
ئەو نموونەیەکی تر دەنینەوە لەسەر ئەو قسانەی سەرەوەمان و بزانین ئەو دەقە بە کێش و سەروایە چ چۆژ و جوانییەکمان دەداتێ.
چ ڕەنگایەک ؟
نەمئەزانی بە کوڕم ئەبات !
بە ناچاری گرتمە بەر
پێشبڕکێ بوو لەنێوان دە و
قاچە لەرزیوەکان و سەر
ڕەنگایەکی دوورم بەی
بینیم ئەوا ڕەنیشاندەرێک وەستاوە
دەڕەی بە چاوەڕوانی منە
لەو جێگەدا دانراوە
بەهەواشی لەی چوومە پێشەوە وتم:
من زەر ماندووم
زەر شکێتم
زەر ئەترسم ؟
فەرمووی لەچی؟
وتم : لە جە و جانەوەر .(15)
من نازانم ئەم دەقە چیرکێ یان شیعر ؟
چونکە هیچ هەستێکی شیعریەت و چۆژێکی تێدانییە کە بیخاتە قاڵبی شیعریەت، ئەم جۆرە دەقانە بە زەر خراونەتە ناو سنووری شیعرەوە و نووسەری ئەو جۆرە دەقانە نازانم چۆن ڕەنگا بەخەیان دەدەن ئەو جۆرە وشە ڕەزکراوانە چاپ بکەن و شانازی پێوە بکەن!
یەکێک خۆی بەشاعیر بزانێ و بەرهەم چاپ بکات نابێ هەندێ بە ئەزموون بێت و هەر وشەیەکی کەوتە بەر زار بیان خاتە پاڵ یەکتر و ناویان بنێت شیعر، ئەمە خۆی کارەساتێکە لە شیعردا، ڕیزکردنی چەند وشەیەکی سادە و ڕەوان لە شێوەی چیرۆک و بەسەرهاتێک نابێتە شیعر بەڵکو دەردەدەکە و نووسەری ئەو دەقە لەگەڵ خۆیدا دەیکات، خوێنەر بەداخەوە بە ئەو کارەست و بەسەرهاتەی کە بەسەر ئەو برازایەی نووسەر هاتووە، بەڵام ناکرێ ئەو دەقە سادە و ساویلکە و خاڵی لە شیعریەت و چۆژە بە شیعر ناوزەد بکەین. ئەوەتا خەرمان بگزادە لە نامیلکەی (لەگەڵ ئازارەکانم)دا لە دەقێکی سەیر و چیرۆک ئاسادا دەڵێ:
شەوە لە شەوانم

خۆنە ناخۆش بوە مەوانم
لەناکاو چاوم هەڵهێنا
بینیم بەیانییە
ووتم ئەخەی، ئەمە خۆنە
ەاست نیە
کەچی نەمزانی لە پەکا
زەنگی تلفۆن لە درا
ووتیان سنوور زەر
سووتاوە
ئاگر لەگیانی دا بەربووە …
کە بیستم ئەم هەواڵە
خەریک بوو سەکتە بگرم
بەوەالە
دووری وولات نەیدا
مرازەکەم
تا تیماری کەم برینی
برازاکەم
بە ماوەی سێ چوار ەۆژ
نزام دەکرد بەشەو
بەەۆژ
تا یەزدانی گەورە
لەمان نەستێنێ ئەو گوە…
فرمێسک ەژان و دوعاکانمان
نەیدا مرازی هیچ
لایەکمان
ئاخ ، داخی گران لەبەر
برینی قوە
ماڵئاوای کرد لەمان
سنووری گوە (16)
لەکۆتایی ئەم بەشەدا ئەو دەە شیعرەی یەکەک لەو بنووسانەتان بە دەگوازمەوە کە خەشی نازانێ چی نووسیووە و باسی چی دەکات!
خە شاعیر نابێ وەک مریشک بێ
تەنیا چەند پارچە شیعرەکی پێ بێ. (17)
تێبینی : لەو دەقانەدا هەەی ەەزمانی و ەەنووس زەر هەیە بەەام من وەک خەیانم نووسینەوە بە ئەوەی خوێنەر بزانێ نووسەری ئەم دەقانە چی خستووەتە بازاەەوە.

کاروان حەسەن ـ هەولێر
(2023-5-17)

سەرچاوە و پەراوێز.
(1)رازی دە، بەختیار صادق پیرداود، چاپی یەکەم 2007، چاپخانەی ڕۆشنبیری، ل 32.
(2)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 27.
(3)ئەیوب کوردی، تابلۆیەک ، چاپخانەی شەهاب ، 2105، ل 49.
(4) جیهانگیر حەمید بەرزنجی، ئەوارێیک شیعرکانم ناگەرێنەوە، 2021 ، ل 150.
(5)محسین ئەحمەد عومەر، مرۆڤکی تر ، چاپخانەی شەهاب، چاپی یەکەم ـ 2011، ل 37.
(6) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب اللە(بەدار) ، چاپی یەکەم ـ 2013، لەبەاوکراوەکانی (نارین)، ل 18.
(7) حسەن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلەمانی ، ل 34.
(8) باڵا و بەیسا ، ئاکۆ شارەشی، چاپی یەکەم، 2020ـ سلەمانی ، ل 32 .
(9) درەنگ هاتی ، کاربین سەلام ، 2020، چاپی یەکەم ـ سلەمانی، چاپخانەی دیلان ، ل 48.
(10) حسەن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلەمانی ، ل 25.
(11) ئارام سدیق، زمان و شیعریەت ، کارکردن لەسەر ئەزموونی شیعریی یازدە شاعیری دوای هاپەرین. چاپخانە ئەندەشە، چاپی یەکەم ـ 2017 ، ل 8.
(12) لادان لە شیعری لەتیف هەمەت دا ، ناز ئەحمەد حەمە سەعید ، سلەمانی ـ 2013 ، چاپخانەی بینایی ، ل 39.
(13)مەفەق عەبدولواحد پیرداود، جارێکی تر ژانی غوربەت، چاپی یەکەم ـ 2015، چاپخانەی دارا ، ل 47
(14)شیعر و ئازادی ، هەڤپەیڤینی شاخەوان سدیق لەگەڵ هەبوار سیوەیلی، سالی چاپ 2020، لەبەاوکراوەکانی هەکخراوی زریاب. ل 34.
(15) فریاد هەسەکی ەوحی من، کۆستان (غەمسار) چاپی یەکەم ـ 2011، چاپخانەی هەژهەات، ل 14 .
(16)لەگەڵ ئازارکانم، خەرمان بەگزادە، چاپی یەکەم ـــ 2015، کوردستان ـ هەولێر ، ل 25، 26.

(17) تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 72.

گوزارەک بۆ کوچۆ و کۆمانەکانی فانۆسی شکاودا.. کاروان حەسەن

فانۆسی شکاو بەرهەمێکی شیعری شاعیری لاو (هیوای مەلا ئادەم)ـە. لەدووتوێی (500)لاپەڕەدا، بۆتیراژی (1000)دانە چاپخانەی مەخمەک لە ساڵی (2020)چاپی یەکەم چاپ و بلاوی کردووەتەوە.

بەر لەهەموو شتێک زەر جار ئەو پرسیارە دەکرێ، ئەو هەموو شیعرە چییە دەنووسرێ؟ ئەو هەموو شاعیرە چییە پەیدا بوون؟
بە وەڵامی ئەو دوو پرسیارە، ئەبێ بگەڕێینەوە بۆ ئەدەبیاتی بەر و بەچوونی زانایان و شیعر ناس و شیعر دۆستان. بەڵام ئەوەی جێی سەرنج و باسە هەموو ئەو نووسەر و ڕەخنەگر و شیعر دۆستانەی قسەلەبارەی شیعرەوە دەکەن، لەسەر ئەوە کۆکن کە چەند خاسیەت و تایبەتمەندییەک هەیە بۆ ئەوەی شیعری باش و خراپ لەیەکتری جیا بکەینەوە یان چەند پەوڕەک دەبنە خاڵی جیاکردنەوەی شیعری باش لە دۆقی خراپ ی بۆناو شیعر. وەک: (زمان، ڕەوانبێژی، وشەسازی، ڕەسەنایەتی جوانکاری، وێنەی شیعری، ڕیتم، ئاوازی ناوەوە و دەرەوەی شیعر) هەموو ئەمانە ڕەهەندیان هەیە لە چۆن و خۆشی ئەو شیعرەدا.
کەواتا خوێنەری باش و بەسەلیقە و وردچێن دۆقی باش و خراپ لەک جیادەکاتەوە، ئەمە چۆن و بەهابوونی دۆقە وادەکات خوێنەر سنووری نەوان ئەو دۆقانە دیاری بکات، هەروەک ڕیچارد هەڕد دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر) هەر لەڕێگەی چێژی خوێندنەوەی دۆقە خوێنەر دەزانێ کام شیعر باشە و کامەی خراپە.
خۆشبەختانە کاک (هیوای مەلا ئادەم) یەکێکە لەو شاعیرە گەنجانەی ئێستا، کە بە هەستێکی جوان و سەلیقەیەکی وردەوە خۆکردانە شیعر دەنووسێ (فانۆسی شکاو)یش باشترین بەڵگەی شاعیربوونی کاک هیوا دەسەلمێنن، ئەگەرچی هەموو دۆقێک لەوانەیە وەک یەک چێژبەخش و جوان نەبن بەڵام بەشی هەرە زەری دۆقەکانی فانۆسی چێژی تایبەت و بەهێست و سۆزێکی پڕ ئیحساسەوە نووسراون. فانۆسی شکاو لەدوو بەش

پەکھاتووە(بەشی بوغز ، بەشی ئەوین).
لەرەوە گوزەرەک بەناو کوچە و کۆلانە پە لە ڕەنگاو ڕەنگ و چەژی
ئەدەبی دەکەین و چەند نموونەیەک دەنینەوە و لەگەڵمانبن.
دەیان ساڵە
بە بەڵەمی کون تێبووی دیرکیانەوە
بەسەر ڕووباری سووری خوێن، دەن و دەچن !
دەیانەوێ بازبری چەک
فراوان بن وەکو دەریا، بە کەناران شەپەل بدەن
لە مخابن !
ئاور نادەنە دواوە
لە مێژوویان ناوانن
درک ناکەن ، لەوێتەی هەن .
سەوڵ لەسەر لم لەدەدەن!
لەم شیعرەدا بەناوی (خەبات) سەرکەنەی دوو حیزبە دەسەڵاتدارەکە
دەکات و ڕەخنەیان لەدەگرێ، پێشەو ئاسا پێنووسەکەی خستەتە گەڕ بە
دەربڕینی ناڕەحەتی و هەستە پێنگ خواردووەکانی ناخی و لێنووکی
پێنووسەکەیەوە بیان ڕەژە و هەڵوەستی خۆی نیشان بدات.
لە شیعرەکی تردا بەناوی (دەوڵەتی کوردی) وریاتر و جوانتر و
بەهەڵوەستتر دەنووسێ و دەڵێ:
تا مافیا حوکمی گەل بکا
تا شاعیران تەق لەمل و شەتی ژن بن
دەوڵەتی کوردی، خۆنەکە وەدی نایە!
مەرزیە و زەرد کراوە و دە دەمدایە !
کەرکوکی کەنیشکەی دەتەقێ
بووکی کوردە و
لەسەر چارپای خەوی شیرین
نیوە ڕووتە و
لەناو کەشی بەغا دایە!
نووکی پێنووسی هیوا پە هیوایە، وەلێ جار جار بە ئومێدیش
لەدەیدایە، ئەو دژی زوڵم و زەرداری و نادادی و ناعەدالەتی وشە
دەکاتە هەڵوەست و دەنگ هەڵدەبڕێ لەبارەی کوردایەتی و دەسەزی و
خەباتی دوێنێی باوکی و ئارەق ڕشتنی کەسانی دەسەز و بەوەفا، بەنام
جووتە حزب لەم هەرەمە، چی دەسەز و خەباتگێڕ و مناڵ شەهید بوو
وەلایان نان، بەیە لەشیعری (تەسکیەی بزن)دا دەڵێ:
هەرهەموومان لەم ڕێیەدا
زەنگێڵ ، زەنگێڵ، ئارەقمان ڕشت !
کەچی لەولا بەچکە جاشێ

بزنەکی دابوویە پێش خۆی!
وەک بەڵی کوڕە شەهید بە
ڕەزی گیرا و دڕگاشی بە خرا سەرپشت!
دەنگی شاعیر دەنگی گەلە، دەنگی زوڵم و چەوساوە و هەژارەکانە، شاعیر هەمیشە شتە پەنگخواردووەکانی ناخی دەردەبڕێ و ئاوێنەی لەمڕۆی ئاسایی جیای دەکاتەوە ئاوێنەی شاعیر ئاو و شتانێی دەیبینێ بە شێعر بۆیانیان دەکات و خەڵک و خوێنەریش ئاو وشە و دەق و شێعرانە دەبینن بەناو شاعیر وردتر لە شتەکان دەڕوانێ و دەیانخاتە قالبی شێعر و بە ئاوی ناخ ئاویان دەدا و چرۆ دەکەن وشەکانی و دەقەکی جوان دەهێتە بوون.
لەشێعری (تابلۆ فرۆش) دا دیمەنی تابلۆ فرۆشکمان پیشان دەدات کە بەدیار تابلۆکانییەوە وەستاوە و هیچ کریاری نییە و لەخۆی بەزارە و هاوار دەکات .
هەاج ! هەاج !
خەیان و بزێی سەر لەویان
خەیان و ددانی گریان
کەس بە فلسە نایانکرێ !

لە شێعری (بەخەشش)دا دەنگی هیوا کە دەنگی چەوساوە هەژارانە دەتە گۆ و پێ بە قورگی سوپاسی خودا دەکات کە چوار شتی پێداوە و بەهەی ئاو چوار شتاوە لە ژیان بەردەوامە و ئومێدی بەوانەوە بەندە ئاوەتا دەڵێ:
گەر ئاو چوار ئازیزە نەبان
بەشک غەمی جاشقەڵەم و ێیشی درێ
پیاوی گەلەحە و میری دزان
من پیر دەکەن ، من دەکوژن !
سوپاس بۆتە خودای من
کە داوتە پێم :
کەتر و باران
کتێب و ژن !

هیوای دە پر لە حەسرەت و خەمخەر هەر بەرە نەوەستاوە کە ڕەخنە لە سیاسەت و سیاسەتمەداران و ناعەدالەتی بگرێ، ئاو لەکوە هەژارەک هەبە دەنگی زوڵمی هەڵدەنێ و پێ بە گەرووی هاواردەکات، بە هەژاران دەبەتە چەتر و سەبەریان. نووکی پێنووسی دەنگی منا شەهید و ئەنفالە، دەنگی زایەڵەی شەهید و گیانفیدایانی کوردستانە.
لەشێعری (لە وەاتی مارە بەجاش دا) دژی ئاو کەسانە دەدوە کە

سەنگەریان دەگوازنەوە لەم حزب بە ئەو حیزب هەر هێڕ و لەسەر پەتەک یاری دەکەن، شاعیر لەیان دەتە قسە و وشە و پەنووسی دەنێ گە و دەڵێ:

کە پایز دێ
دار گوڵاسی حەوشەکەمان
ناوەڕە زەرد بکاتە بەر
ئاخر لەڕە سەوز دەستان دەیبەنەوە
لە زستانیش گەر بیەوە
تارای زیوینی بپۆشە:
زەرد خوازەکان مارەی دەکەن
سەوز دەستان دەیکەنەوە!

لە شیعری (لەمپەر) دا هێخنە لە عەقڵی کەمەڵگا و کەسانی خاوەن بیری تاریک و نەزان و گەمژە دەکات و دەنگی خەی هەڵدەبڕێ و پەیان دەڵێ:

با شارەکان هەر هێوناک بن
پاکەکانمان :
وەک لمی کەنار نیان و
شەقامەکان وەک پەلکە زێڕینە جوانبن !
کێکی چییە؟
لەڕە عەقڵەکان تاریکن !
شەقامی چی و پیاسەی چی؟
وەختی عەقڵەکان ئیفلیج بن !

ئەو نموونانەی سەرەوە بەگەڵ و سەلمێنەری ئەو ڕاستییەن کە (هیوای مەلا ئادەم) دەستکی باڵا و هەنگینی هەیە و وشە و واژەی جوان و پڕ چێژی لە دەقدا کەکردونەتەوە کە پەیان بوترێ شیعر.

بەشی یەکەم کاروان حەسەن – هەولێر

وردبوونەوەیەک لە شیعری(لە

پرسی خمدا)ی ستیفان شمزینی.. کاروان حسن

. لپرسی خمدا شیعرکی شاعیر (ستیفان شمزینی)یە، لە بارەمی (بە ئاوینت ابردووم بسەوە)دا هەیە، کە لە ساڵی (٢٠٢١) لەچاپخانەی کارە لە سلەمانی چاپکراوە. (بە ئاوینت رابردووم بسەوە)ئم کتبە بریتییە لە کمەک شیعرکی نووسر لە نوان ساکانی (٢٠١٥-٢٠٢٠)لە دوو تومی (١٥٨) لاپەڕەدا.لەرەو چاوک بشیعری (لە پرسی خمدا)دگەین و هندە لەو ووداوانە وردەبینەوە کە لە پرسکدا ووددەن، ستیفان شمزینی ئم شیعرەی لە نخشخانە نووسیوە، شاعیر دیوە لەگای شیعرەو پرسکیمان پیشانبدات کە خی ئستا لە ژیانداید و نمردووە، بەام چند حقیقتکی پرسمان بە دخاتە ووە، کاتک مرۆکان لە ژیانن سماوک لەیک ناکن و یکتر نادونن، کچی لدوای مردنی گوی بە دبنە سر گەکەی و کە و مجلیسی بە دادنن و فرمسکی تیمساحی بە دەژن. ئو پرسکەی خی دبینە و حقیقتی ئو پرسیمان بە باس دکات و استی ووداوکان پش مردنی دبینە و لەگای شیعرەو پیامکە دگەینتە خونر و دوروویی. شاعیر بە خیاە یان وردتر تارماییکەی لەپرسکە ئامادیە و یک یک تماشای ئامادبووان و ماتمگەان دکات. ووی استقینە و ووە دزەوکیان دبینە، ستیفان لم دقە شیعرییدا دیان و هزاران قسەی پییە و دی پێ لە حسرتی ئو مرۆقانەی لە ژیاندا نیان دەدواند و دژایتیان دکرد، کچی لە پرسکیدا لپش هموویانەوە هاتوون و خیان بدرە غمبار کردووە و لژرەو حسوودی بە مردنکشی دبن، ئمانە و دیان شتی تر دخاتە بربرباس و لنووکی پنووسکیەوە دتکنە سر لاپەڕەی بردستی و دقکی جوانی لە بارەم هناوە، ئو تانە لەو کسانە دەدات کە لەپرسکیدا کبوونتەوە، لەپرسکدا زر شتی ئاەز هەیە، زر شت دژی یکە و لەوەدا کبوونتەوە لەپرسکدا ئمانە دبینە(دست و دوژمن، ئاهنگ و پرس،بزە و ماتم) چاوبازکانیش لەپرسکدا بوونیان هەیە و لەچاوگەان نکەوتوون و بردەوامن لسر ئو ەگایەی خیان کە بەخوار و خچ و ناشیرینی گرتوویانتە بر. لەلایکی تر درە و ووە ناشیرینکانی ماتمگەان دخاتە ووە، ووی استقینەیان دخاتە ژر دیان پرسیارەوە، پرسکەی زر سارد و چەل، هموو ئمانە ستیفانیان خستووتە گومانکی سد لسدەوە کە

هیچیان بە خۆشویستی و ئاستی ناخیان نەهاتوونەتە ئەو پرسیە، بەکو هەریەکەی بە مەرام و مەبەستەکی خیاوە هاتووە. دەکرێ ئەم دەقە لەزەر لایەنی تر لەی بکەرەتەوە و شێوەی وردتر و باشتری بە بکرێ، تایبەت لایەنی دەروونی. شاعیر لەم دەقەدا قسەکانی ناخی دەڕژێ و بەئاشکاوی ئاژی پرسەکەی دەخاتە ڕوو، پەردە لەسەر هەموو ئەو ماسک و دووڕووانە هەڵدەداتەوە کە لەپرسەکەدا ئامادەن.
. لەڕوە سەرنجتان بە دەقی شیعرەکە ئادەکشم و فەرموون خوێنەری بن

لە پرسەی خەمدا
پرسەکەم زەرتر لە ئاهەنگەکی خنجیلانە دەچێ
دەست و دوژمن لە ژێر تابووتی مەرگما کەدەبنەوە
تارمایەکەم لە پرسەکەدا ئامادەیە
لەو ماتەمگەانەدا ورد دەبێتەوە حزووریان هەیە
زەر دەم و چاوی نامە دەبینم
هاوڕێ دەرینەکانم چاو دەکەم
وەک ئەوەی نمایش بکەن
خەیان خەفەتبار نیشان دەدەن
ناتوانن بزە خەسکەکانیان بشارنەوە
بەتەریقییەوە لە پێش چاوی ئامادەبووان دەکەن
بیرەوەرییەکی خۆشی ئەحمەتیمان بیرهاتەوە!
سیخوڕەکان هەر هەموویان لەوێن
یەکەکیان سەراپا ڕەشی پۆشیوە
یەکەکی تریان شانی لەسەر کەلی گەڕەکەم داداوە
لەدەم و چاوی ماتەمگەان ورد دەبنەوە
هاتوون تا دەنیابنەوە لە مردنم
دەتەنگیش بە خەیان
ئەو پاروو چۆریان لەکیس چوو
دەیانگوشیە چەلاوی ئاپەرتە ڕەشکانیانەوە
بە کەشکی سوەتانی خوێن و خیانەتیان دەنارد
هەندە لە هاوڕێ نووسەرەکانم لەوێن
چاویان لەسەر ژنانە
نازانن لای کەی تر ناوم بزڕێنن !
سەرژمێری ئامادەبووان دەکەن
دەخشن بەو پرسە سارد و چۆڵ
دەنا لەئیرەییدا دەمرن
ئەوان لە ئەزەلەوە کەمەلەک کرمی حەسوودن
بەغیلی بە جۆری مردنەکشم دەبێن

ئەوان لەوەن
تا بزانن چی ژنەکی نەناس لەو هەیە
هەشتا ژەهری بوختانیان نەکردەتە مەشکیەوە
نەیاران لە پێش هەمووانەوە ئامادەن
لەژێرەوەا تەمەت بە مردنم هەدەبەستن و
بەسەرتاسەری شاردا بڵاوی دەکەنەوە
مردنەکەم وەک گزیەکی شەیتان دەبینن
دنیان لەوی بەشەخیەوە مردووم
زەلکاوی بیرکردنەویان پڕە لە گومان
باوەڕ ناکەن من مردبم
پیانوایە نەردراوم ببمە یاساولی گۆستان
تا چاودێری سکونی مردووان بکەم
حیکمەتی بەدبەختی قەبرستان
بەهەڵداوان بگەیەنمەوە بارگای ئەهریمەن
ژنەکان
ئەوانەی لەژێر بارانی شیعرەکانما ئەخووسانەوە
مینا ئەوەی نەیانناسیبم
کەس کەسیان لەوە نابینم
ئەوانەی شەیان بوو
لەسەر بەدەستهێنانی دەم
لەو بەندا ئاشت بوونەتەوە
وەک دەستە خوشکی ناو حیکایەتەکان
تاهەموویەکیش بەنەوانیاندا ناچێت
ئەمستا کافەی هزرم ئاهەزکاوە
نازانم چ ژنەک لە پرسەکەمدا
بەکوە بم دەگریە
مەمەک بەیادی من هەدەکات
ئەگەر ژنەک وا هەیە
بەزووترین کات ئاگادارم بکات
تا دوو دەی تر بە ئەم تەکستە
زیاد بکەم
ئەگەریش نییە
پرسەکە چۆن بکەن
با هەر خەشم بەم
ئەلفاتیحا !

کاروان حەسەن / هەولێر

هیچ لەشیعرەکانی ئێستا ناگەم!.. کاروان حەسەن سلێمان

ئەم ناونیشانەی سەرەوە دەمانبات بەردەم دیان پرسیاری جددی و هاشکاوانە، ئەمە قسە و بۆچوونی دیان خوێنەری شیعرە.
هەنگاو و دەشە بۆچوونەکیان لەشوێنی خۆی بات و هاستبات، بەو مانایەی شیعر زەر بووە و ئاستی شیعریش لەم سەردەمدا دابەزیوە بەهۆی بوونی کەم و کوڵی و بە مانابوونی دەق و ئاست نزمی هەندە بەناو شیعر، بەهام مانای ئەوە نییە کە شاعیری باشمان نییە و دەقی باش کەمبە، هەژانە دیان و سەدان دەقی جوان و پە مانا و پە ئێستاتیکا و هەوانبەژی و پە چێژمان بەرچاو دەکەوە و دیانخوێنینەوە، لەبەرانبەریشدا پێچەوانەکەی هەر هاستە، کەمەک دەقی بە چێژ و بە جوانیناسی و بە هونەرکانی هەوانبەژی دەبینین و هیچ چێژکیان لە نابینین و بەهکو کاتیشمان دەکوژن، لە دنیای ئەدبدا دیان قوتابخانە و هەبازی شیعری جیهانی هەن، هەر یەکیان پشت بە میتاد و هەبازێک دەبەستن و هەریەکەی هەچکەی تایبەت بە خۆی هەیە. هەر هەبازێکی شیعری پشت بە جەرەک لەبیر و ها و جیاوازی دەبەستات، لەنەو ئەو جەرە هەباز و قوتابخانە شیعریانەدا دیان کەد و هەمز و نهێنی لەپشت وشەکانەوە خیان حەشار داوە، ئەو پیامەی شیعر هەی گرتووە زەر جار فەلسەفە توانای دەربینی ئەو پیامەی نەبووە، بیە خوێنەری شیعر ئەبە وردتر و باشتر لە شیعر وردبەتەوە و جوانتر پیامەکان وەرگرە، لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانین بەهین شیعری بەمانا نییە، بەهکو دەتوانین بەهین زەریشە و هەژانە بە دیان دەق دەنە بوون و هیچ مانایەکی شیعری هەناگرن و خاین لەمانا و جوانیدا.
یەکێک لەخاەە بنەەتی و تەکنیکییەکانی شیعری ئێستا لادان و تەکشکانی زمان و کارکردن لەناو زمان و کورتکردنەوەی زمانە لەناو مانادا، لادانی زمانی و بەکار نەهێنانی ئامرازەکانی پیوەندی هەزمانی و چەکردنەوەی زمانە لە دەقدا کە لە شیعرەکانی زەرێک لەشاعیرانی ئێستادا هەیە.
کلینت بەوکس دەە: زمانی شاعیر زمانێکە کە تیدا هەی مانا شاراوەکان بە ئەندازەی مانا ئاشکراکان گرینگە. (١)

ئەمانە و دیان نهێنی تر لە شیعردا بوونیان هەیە، کەمێک تایبەتمەندی هەن کە وادەکەن شیعرەکە جوان و چێژبەخش و پە مانا بێت، لەوانە هونەرکانی ڕەوانبێژی و وێنەی شیعری و ڕیتم و ئاوازی ناوەوە و دەرەوە و هەندەکجاریش سەروا و کێشی شیعرەکە ڕێکیان هەیە لە جوانی ئەو دەقە شیعرییە، هەندەکجاریش وشە و واتا و پێک بەستنەوەی وشەکان جوانییەکی تر دەبەخشنە دەقەکە.
تەیب قادر پێی وایە زەر جار گرفت لەشیعر نییە کاتێک تێنەگەیشتن ڕووددات، گرفت لەڕێشنبیری شیعرییە، بە ئەوەی دەقێکی شیعری بخوێنیتەوە دەبێت باکگراوندێکی شیعریت هەبێت. (٢) ئەمش خاڵێکی گرنگە بە ئەوەی لەشیعر تێبگەیەن، بەتام خوێنەرێکی ئاسایی بەزەحمەتتر و ئاستەمتر لە بەشێک لە شیعرکانی ئێستا تێدەگات، گرفتکەش هەموو ئەو خاڵانەی سەرەوەبوون کە باسیان لێوەکرا.
کەواتا هەر دەقێک خاڵی بوو لەو تایبەتمەندییانەی سەرەوە خاڵییە لە شیعر و ئێشە دەقێک بێت، بەتام شیعر نا.
ماهییەتی شیعر (تەکنیک، خەیاڵ، زمانی شیعری) هاوتەریبی یەکن و بەدوای یەکدا مانا دەبەخشنە دەقەکە و خوێنەر چێژی زیاتری لێدەبینێت.
شیعر کەهەستی ڕاستەقینەی شاعیر بوو جوانی دروست دەکات.
لەلایەکی تر (شیعر دەموچاوی ئەو وێنانەیە کە نابینرێن، ناتوانرێت بە زمان بخرێن، شیعر دەتوانێت لە ڕووحی شیعر زمانی وێنە نەبیندراوەکان دروست بکات).(٣)
شیعر ئەو شتانە دەردەخات کە لەنێو زمانی ئاساییدا شاردراونەتەوە.(٤)
لەران پیرین دەڵێ: شیعر گوشراوترین و چڕترین شێوەی ئەدەبە کە زەرترین شت لە کەمترین وشەدا دەردەبڕێت.(٥)

(١)شیعر و نائومێدی، شاخەوان سدیق ، لاپەڕە (٧)
(٢) تەیب قادر ، بیرکردنەوە لە شیعر ، لاپەڕە (٤٤)
(٣)تەیب قادر، بیرکردنەوە لە شیعر، پەڕژی سەد نامیلکەی فکری و ڕۆخنەیی، چاپی یەکەم -٢٠٢١
(٤)لادان لەشیعری لەتیف هەمەت ، ناز ئەحمەد سەعید ، لاپەڕە(٢٣)
(٥)شیعر و ئازادی، شاخەوان سدیق، لاپەڕە (٣٤)

✍کاروان حەسەن سلێمان
٢٠٢٢/١٠/٢٢

خوێندنەوەیەک بۆ بەرهەمی شیعری(عەورەتی نیشتمان)ی موحسین شوانی.. کاروان حەسەن سلێمان

(عەورەتی نیشتمان) نوێترین بەرهەمی شیعری مامۆستا (موحسین شوانی)یە. کە لەساڵی (2022)دا چاپ و بڵاو بووتەوە، لەچاپخانەی(چوارچرا) (500)دانەی لێ چاپکراوە. لەدوو تووی (74) لاپەڕە، چاپی یەکەم، کورتەیەک لەژیانی شاعیر و بەرهەمکانی تری شاعیر لەکۆتا لاپەڕەدا ئاماژەیان بۆ کراوە.

ئەم بەرهەمە لەدوو بەش پێکهاتووە:

بەشی یەکەم: لە (43)دەقی نیشتمانی پێکهاتووە.

بەشی دووەم: لە (21) دەق پێکهاتووە کە خوانەناسی و باسی خۆشەویستی دایک دەکەن.

هەوڵدەدین لەسەر ئەم بەرهەمەدا شتێک بنووسین و بڵێین.

چاوی شاعیر وردتر و باشتر شتەکان دەبینێ لە مرۆڤی ئاسایی بۆیە ئەوەی شاعیر دەری دەبڕێ دەکرێ لای مرۆڤێکی ئاسایش هەبێ بەڵام ئەو مرۆڤە ئاسایانە بەهەندی وەرناگرێ یان ناتوانێ بیخاتە دووتوێی دەقێک و شیعرێکی لە دروست بکات.

بەواتایەکی تر شاعیر تاڵی و سوێری و ژەهراوی ژیان دەمژێ و لەدەقێکی شیعری بۆیانیان دەکات و بەرهەمێکی لە دروست دەکات. ئەمە جیاوازی نێوان شاعیر و مرۆڤێکی ئاساییە.

شیعر هەڵگدانەوەی شتە هەڵچووەکانی ژووروەی شاعیرە، شاعیر بۆچاوی دەڕوە ئەو ئێش و ئازار و مەینەتیانە دەبینێ لەژێگەی وشەوە دەیانکاتە دەق و شیعریان لە دروست دەکات، واتا شاعیر لەجیاتی ئەمش دەتە گە و قسەدەکات و ئێش و ئازار و مەینەتییەکان دەخاتەووە.

لێرەوە دەچینە باغەڵازاوەکەی (عەورەتی نیشتمان).

ئەم بەرهەمە لەدوو بەش پێکهاتووە، لەبەشی یەکەمدا شاعیر یاخییە، دژبەڕە، بێزارە، بێئومێدە ئەمانە و دەیان ماکی تری نەو حەقیقەتی ژیانی هەژانەی ئەم هەرەمە وایان کردووە مامۆستا موحسین شوانی

دەست بداتە قەڵەم و لەڕی وشە و ستاوە دەقێک دروست بکات و شیعرێکی چێژبەخشی لێ بەرهەم بهێنێ. چێژ و ئێستاتیکا و بابەت ئەو هەگبزانەن کە شیعری باشیان لێ بەرهەم دێت، ئەمەش وا دەکات کە خوێنەر چێژیان لێوەرگرێ و هەزمیان بکات.
شاعیر هەموو ئەو نائومێدی و بێهیوایی لێ بەرپرس و کاربەدەستانی وڵات هەیەتی دەیانخاتە دووتوێی چەند ستەیەک و دەقێکی شیعری جوانی لێپێکدێنێ. ئاوەتا لە شیعری(مارنج)دا دەڵێ:
گەر دەمتوانی وەک خۆ و کا
تەکەتان کەم
وەک قوڵە سوور
لە قالبی خشتتان بدەم
لە قولینچی دیواری ماڵە هەژارێک
هەموو ساڵێک لە پێنجی سێ
بە مارنجی کوردەواری
سواغتان بدەم .

شاعیر هەمیشە شتە پێنگخواردووەکانی ناخی دەردەبڕێ و ئاوەڵی لەمڕۆی ئاسایی جیای دەکاتەوە ئاوەڵێ شاعیر ئەو شتانەی دەیبینێ بە شیعر بەیانیان دەکات و خۆنەریش ئەو وشە و دەق و شیعرانە دەبینن بەیە شاعیر وردتر لە شتەکان دەڕوانێ. وشەی (جاش) بووەتە باس و خواسێکی شاعیر لە شیعرێکدا و مامۆستا موحسین شوانی لەوەوە حەقیقەتی ئەو ڕۆژگارە تاڵ و تفتەی بەدەستی جاش، میللەت چەشتوویەتی بەڵام ئەستاش جاش ڕەڵێ و پەگ و قسەیان هەیە و دەستیان دەڕوات کەجگەی داخ و ئەسەفە! تانانەت هەندێکیان بەرپرسیشن شاعیر شیعرێکی بەناوی (جاش)ەوە داناوە و زۆر بەڕوونی و بە ئاشکرایی دەڵێ:
من دونەم بیرچەتەوە
کەسیش ناناسمەوە، نەخراپ نەباش
تەنها دەزانم هەردوولا
ڕیشدار و چەکن و دەست بە تفەنگ و
ڕانکو چەغە لەبەربوون
پێیان دەگووتن (پێشمەرگە)
پێیان دەگووتن (جاش)
ئێستا هەردووک ئاوەتە بوون
لەنەو حەفتا و لەناو هەشتاش!

ئیدارەنەدانی باش و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات لەلایەن کاربەدەستان

و هەندێ بەرپرسی نابەرپرس و گەندەڵ، کە نەیانتوانیوە بەباشی و بەچاکی خزمەتی گەل و نیشتمان بکەن، بەزاری شاعیر و ڕۆژنامەنووس ئاوڕ دەداتەوە لە کارەساتی گەشتووتە ئاوەی کە شیعرێک لەدایک ببێ بەناوی (عەورەتی نیشتمان) کە ناوی بەرهەمەکەش لەو شیعرەوە سەرچاوەی گرتووە.
نیشتمان جگەی ژیان و گوزەران وئازادی و کارکردنی تیا نەماوە هەکاریش بە ئەمە زانرن، ئەوەتا شاعیر لە شیعری (هەڵم) هەندێ لەو هەکارانە دەخاتە ڕوو کە لەناو وشکاندا خەیان حەشار داوە، ئەو نیشتمانە جگای ئازار و مەینەتییە و ژیان تێیدا ئیفلیج بووە و چی خەم و ئازار هەیە بەتە بەشی هاوڵاتیانی ئەم هەڵمە، شاعیر دەتە گە و دەڵێ:

بێ لەر
ئیتر ئەر
نە هەناسەی عەشق و جوانی
نە گوڵ نە پەپوڵەی لەیە
سەر هەڵگرێ
مەملەکەتی خەم و ئازار جێ بهێڵێ
بەسەردانیش
هەرگیز مەگەڕێوە ئەر
چونکە لەر
نە نەمامی خۆشەویستی لە شین دەبێت
نە بەرهەمی برایەتی لەدەوێت
نە پیاو لەر بوەر
نە ئافرەت لەر زەڵێ !

لەشیعری (بەراورد)دا مامۆستا شوانی بەراوردێک لەنێوان خەباتی ئێستا و پێشتر دەکات و زەر بەووونی ئەوە دەڵێ کە پێشان خەبات و سیاسەت باشتربوو کە لەپێناو نیشتمان و میللەت و ئازادی دا بوو بەڵام ئێستا حزب و بەرپرس و کاربەدەست هەر بە کورسی و دەسەات کاردەکەن و میللەتیان لەبیر نەماوە. ئەوەتا دەڵێ:

نیشتمان ئەوسا خۆشبوو
لە ڕق و ترسی دوژمن
لەسەر دیواری گەڵک و قوتابخانە
دەماننووسی(بژی پێشمەرگە، بروخێ بەعسی)
بەڵام ئێستا
لە ترس و ڕقی دەسەاتی کوردی
لەسەر دیواری ئاو دەسخانەکان دەنووسین:

(بەوخە حزب و سەرکردە و کورسی)

لە شیعری (دەستەات)دا ئەو هەوون دەکاتەوە کەوا تەمەن و جوانی و گەنجی دەیان هەڵەی کورد تاڵ کراوە و ژەهری پەچەشتراوە، بەداخەوە دەستەاتی کوردی نەیتوانیوە گەنج بە لای خەی کەش بکات و بتوانە لە ئەش و ئازاریان کەمکاتەوە و کەشە و ئاریشەکانیان چارەسەربکات و دەستی باوکایەتییان بەسەردا بهنە و بیان خاتە ژەربالی خەی.
ئەوتا دەڵێ:
هەرچی جوانی و پاکی هەبوو لەتان سەندم
دونیایەک ناشیرینیتان بە جەهەشتم
شیرینی تەمەنم
پەشکەش کردن
ژەهری هەژگارتان پە چەشتم

نیشتمان لەلای شاعیر خەشویستە و ئەو خەشویستیەش وەک خەشویستی دایەک وایە، بۆیە شاعیر شانازی بەوەوە دەکات و لە شیعری(نیشتمان)دا بە هەوونی ئەوە دەڵێ کە وەک دایک خەشویستە و وەک هەژگرتن لەباوکی رەز لەنیشتمان دەگرە و دەنووسە:
ئەی نیشتمان
بەقەد دایکم خەشم دەوێ
بەقەد باوکم هەزت دەگرم
هەتا ماوم
لەگەلەنەی چاوی خەمدا
هەستدەگرم
هەژە سەدجار
لەپەناوت دەژیم، دەمرم.

لە شیعری(کەچ)دا بە دەربەینی ئاخ و ئەفی دەیان گەنج و لاوی ئەم نیشتمانە پە خەم و ئازارە دەتە گە، کە هەزاران گەنج سەری خەیان هەڵگرتووە و هەوویان لەغەریبی و دوور وەاتی و کەس و کار کردووە کەچی لە دەریای ئیجە خنکاون و لەپەناو خەشگوزەرانی ژیان هەوە و مەرگ هەنگاویان نا.
شاعیر بە ئاسوودەیی دەروون و دامرکاندنەوەی گە و تینی ناخی قسەدەکات، ئەو قسە لەگەڵ دار و بەرد هەوبار و دەریا ئاو و ئاگر و شاخ و چیا دەکات و ئەمانە دەدوەنە و گفتوگەیان لەگەڵ دەکات. ئەمەش لە شیعری (ئیجە)دا بەهەوونی دیارە، ئەو دەریایەی هەزاران گەنجی وەاتی نقوم کرد و کردنییە خەراکی ماسی، شاعیر بە ئارامی و وەک پەانەوەیەک لە ئیجە داوا دەکات کە ئارامبە و نەیخنکەنە

ئەوتا دڵێ:
ئیجگ
بەهواشی بەسەرتدا گوزەر دەکەم
مەمخنکێنە
نیشتمانم لەدەستداوە
بەدوای بستێ خاکدا وەرم
شەپۆلێ مەدە
هەر ئەمجارە و نایەمەوە
نامەم لەبڕە
ناخت مەکە بەگۆڕستان
تۆڵە مەبە
بە ئارامی
ببە پردی پێیندەوە.
شاعیر لە گەورە بوون و تێگەیشتن بەزار، دەیەوێ بگەڕێتەوە منداڵی و لەهەموو ئەو ماک و پیسی و درۆ و خۆپەرستی و مونافیقی سیاسیە بەزارکەرە کە ئێستا تووشی هاتووە پاک ببێتەوە. ئەوتا لە شیعری (گۆرانەوە)دا دڵێ:
بمبەنەوە بۆ منداڵی
بۆرائەتی ئەو سەردەمەم بدەنەوە
بمبەنەوە بۆ مناڵی
چێکی حیزب و
مونافیقی سیاسەتم لێکەنەوە
لە کێڵ پیسی و درۆی تێگەیشتن
خۆپەرستیم بکەنەوە
لەنەو بەندی ژینی ساختە و
مەدەرنی تەکنەلۆژیا ڕزگارم کەن
بمبەنەوە بۆخێ و گڵی پاکی
کێڵانەکانی گۆڕێک بمشەنەوە
لەهەموو گوناهەکانی تەمەن پاکمکەنەوە.

بەداخەوە دوای زیاتر لە سی و پێنج ساڵ هەتا ئێستاشی لەگەڵدابێت حکوومەتی هەرێم نەیتوانیوە بەباشی و بەکێکی ئاگاداری ژیانی کەس و کارەکانی ئەنفال بێت و ئاورێکی جددی و باشیان لێبداتەوە، شاعیر لە سەنگەری خەمخۆری و نیشاندانی سۆز و خۆشەویستی بۆ خانەوادەی ئەنفالەکان لەشیعری (ڕووفات)دا ئەو بەرپرس و کاربەدەستانە ڕەسوا دەکات کە تا ئێستا کەس و کاری ئەنفالەکان ناناسن و ئاگاداری ژیانیان نین، مامۆستا شوانی بەزمانێکی سادە و ساکار لێیان دێت

گە و دڵم:
ئەم کاتژمێرە
ئەم جووتە پێڵاوە
بکەنە مەدالیای ناپاکی
لە بەرکی جاش و ئەنفالچییەکان هەڵیواسن
یان بیکەنە هەمای ریسوایی
بیدەن لە ڕوخساری
ئەو بەرپرسانەی
کە خانەوادەی ئەنفال ناناسن.
لە هەردوو شیعری (کەچ) و (ئومێد)دا کە دوو شیعری دژبەیەکن لە واتادا شاعیر لە شیعری (کەچ)دا بەزارێ، نائومێدە. بەڵام لەشیعری (ئومێد)دا حاڵەتکە پێچەوانە دەبێتەوە ئەوتا لە شیعری (کەچ)دا دڵم:
ئەی نیشتمان !
زوویر مەبە
بەناچاری بەجێت دێم
ڕێگەی مەرگی هەندەران و
سەختی غەریبی دەپێوم
کەچی لە شیعری (ئومێد) دا شاعیر پێشیمان دەبێتەوە بەو مانایەی خەی دەخاتەوە سەر دەخی بە ئاگایی و ئومێدێک لەدەدا بەدی دەکات و لە وشە و ستەکانی پێشووی دێتە وەڵام و دڵم:
لەرە نارەم
ئەم هەوارە جێناهێڵم
کەی توانیتان تیشکی خەر و ڕووناکی مانگ
بشارنەوە
ئەوسا دڵێم
بەڵکەوتیش
سەر لەو خاکە پە گەندڵە نادەموە.

کاروان حەسەن سلێمان – هەولێر

پرسی مرۆڤ و مرۆڤ بوون لە قەسیدەی (مرۆڤ)ی تەیب قادردا… کاروان حەسەن

مرۆڤ قەسیدەیەکی شاعیر (تەیب قادر)ە. ئەم قەسیدەیە لە بڕەهەمی (مرۆڤێک لە نزیکمانەوە)دا هەیە، چاپکراوی ماڵی وەفایی و لەساڵی (2017)چاپ و بڵاو کراوەتەوە.
ئەم قەسیدەیە زۆر بەوردی و قووڵی نووسراوە و دەکرێ دەیان جۆر لێکدانەوە و پشکنین و لێکۆڵینەوەی بۆ بکرێ، لەزۆر بابەت و کۆشەی بنەڕەتی مرۆڤ دواوە و باسی کردووە و لە نێو دڕندەشیعرەکان دەیان کێشە و گرفت و هەژاری و چەرمەسەری و دەرد و ئێش و ئازاری مرۆڤ خەیاڵ خۆشار داوە.
شاعیر هاتووە زۆر وریایانە مامەڵەی لەگەڵ ئەو کێشە و گرفت و ئاریشە کۆمەڵایەتی و دەرد و مەینەتییە ئاماژانەی نێوان مرۆڤەکان کردووە. لەزۆر شت دواوە وەک:(مرۆڤبوون، ژینگە پارێزی، ئاکاری جوان، برایەتی، دایک، ئەمانەت پارێزی، وێژدان، دڵسکان، خوێن، کوشتن، بەرابوون، ..هتد) ئیتر شاعیر بۆ هەموو ئەو کێشە و گرفتانەدا گەڕاوە کە مرۆڤەکان لەگەڵ یەکتری هەیانە و بوونەتە لەمپەر لەبەردەم مرۆڤبوون و کۆمەڵگایەکی باڵای مرۆڤایەتی، شاعیر لەجیاتی هەموان قسەدەکات، دەدوێ، دەکۆشێ بۆ ئەوەی مرۆڤبوون بگەڕێنێتەوە باری سەنگینی خەیی و مرۆڤ لەو دەردە پیس و ناشیرینە ڕزگاربکات و ئاستێکی مرۆڤایەتی بگرن و وەک برا لەگەڵ یەک بژین. چونکە بۆ شاعیرەکە مرۆڤایەتی لەسەرووی هەموو شتەکانەوەیە. هەروەها(پەیامی هزرمەندان و پەیامبەرانیش بۆ خۆشک یەک ئەستێ بووە، ببن بەمرۆیی واتە ببن بە مرۆڤ)(1)
لەیەکەم دەستپێکەوە شاعیر دەڵێ:
مرۆڤ بوومایە
هەموو بیانییەک زۆویم گەسک دەدا
ئەم لەو پەڕی هەست بە بەرپرسیارییەتییەوە هاتووە و شاعیر دەبینێ پیسی و ناشیرینی دەوروبەری مرۆڤایەتی تەنیووە ئیتر بۆزار لەو کێشە نامۆعریفییە، ئەو دەیەوێ بەمرۆڤایەتی بڵێ خەتان ڕزگاربکەن لەو پیسی و ئاڵۆزی و ناشیرینییەی گرتووتانە بەر.
مرۆڤبوون بۆلای شاعیرەکە سەرووی هەموو شتەکانە ئەوەتا بانگەوازی مرۆڤبوون دەکات و لەناخی دڵەوە هاواری مرۆڤایەتی دەکات و دەڵێ:

هەموو تان برا و خوشکمن
تکایە فەرموون با بەیەکەوە بژین
ئەم بانگەوازی شاعیر مرۆڤانەیە و لەپەناو مرۆڤایەتی و بەرژەوەندی گشتی مایەی قسە و هەڵوەستەیە.
ویژدان سەرچاوەی بوون و ژیانی مرۆڤایەتییە، ئەگەر ویژدان زیندوو بوو بەگومان دەکان و هەموو کایەکانی مرۆڤایەتی زیندووە. شاعیر لەرەدا مرۆڤایەتی لەو بە ویژدانی و قەبەین و فرت و فێڵانە ئاگادار دەکاتەوە و پەیان دەدا وامەکەن و بەس. ئیتر مرۆڤانە بجولێنەوە و هەس و کەوت بکەن. شاعیر لەپەناو یەک وشەدا دەنووسە و دەکەشە و خەباتی وشەی دەست پەکردووە، ئەویش (مرۆڤ)ە. ئەوەتا لەناخەوە بەدەنگی پاکەوە دەڵێ:
مرۆڤ بوومایە
بە گەورەیی، زەر گەورە، دەمنووسی : سەاو
سەاو لە ووناکی و پشوو و شیرینی و
هەناسەی گەرم و شتی تریش..
کتێبکی قەبەم دەنووسی
یەک وشەم بەکاردەهێنا
مرۆڤ، مرۆڤ، مرۆڤ
شاعیر دەنگی هەژار و لەقەوماو و ئازاربەخشانی سەر زەویە، هەموو نەهامەتی و بە ئومێدی و هەشبینی و ئازارێک لە مرۆڤ بوونەوە دەبینێتەوە و ئەبە مرۆڤ بین بە ئەوەی یەک نەشکێنین و ئازار بەدیاری نەبەخشینەوە و خەم و خەفەت و مەینەتی بەیەک جێ نەهێلین. ئەوەتا ووی شیعر و دەمی مرۆڤ دەستانەی دەکاتە مرۆڤ و پەیان دەدا:
مرۆڤ بوومایە، ئاخ من بە مرۆڤ نەبووم؟
بەردی کەترەم لەسەر هەگاکان بژار دەکرد
بەردەم دوکانەکانم بەهەقیقەت قەرەباغ دەکرد
دکتەر عەلی شەریعەتی دەڵێ: (مرۆڤ خاوەنی ئیرادەیە هەر ئەمەش گەورەیی و مەزنی پێ بەخشیوە. تەنانەت بەهەی ئەم ئیرادەوە جیاوازترە لە فریشتەکان و لەسەرووی ئەوانیشەوەیە.)(2)
شاعیریش لەسەر پەیامە مرۆڤ دەستی و مرۆڤ پەروەریەکەی بەردەوامە و لەهەمبەر گەورەیی و مەزنی مرۆڤەوە دەڵێ:
مرۆڤ لە چەقە و خانوو و گوە گەورەترە
مرۆڤ لە ئاسمان و قەبر و خواردن گەورەترە
مرۆڤ ژیانی لەنو دەدایە، هەک نەو دەی.
خوای گەورە دەفەرموو: (لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)(3) کەواتا خوای گەورە مرۆڤی بەجوانترین شەوە دروست کردووە، بەو

مانایی عەقڵی پێ بەخشیوە و هیچ مەخلوقێک لەمرۆڤ باشتر و کاملتر نییە، بەڵام ئەو مرۆڤە خەی بەناشیرینترین شێوە پیشان دەدات و یەکتر دەکوژن و دەبڕن و ژان و ئێش و ئازار بەیەک دەبەخشنەوە و یەکتر دەتڕڕنن. شاعیر لێرەدا بەردەوامە لە پەیامی مرۆڤبوون و بەهاوکردنەوەی هەشیاری لە بارەی مرۆڤبوونەوە ئەوتا دیسان هووپان تێدەکات و پەیان دەدات واز لەشەڕ بهێنن و شێوە ماڤوڕانی و کاولکاری و تێکدانی شیرازەی کۆمەڵی بەدواوەیە و دەڵێت:

مرۆڤ بوومایە
شەڕم نەدەکرد گەمەیەکی بەتام
شەڕم لەپەنایەکدا
دەستە ژێر چەنگەک لەوە و دەمگووت
وسبێ
شێوە خانووەکان پێ لەبەشایی دەکات
شێوە منداڵەکان بە منداڵی دەکات
شێوە ئەتەمبەڵەکان دەکاتە ماڵی کوشتن

مارکەس ئەریلیەس دەڵێت: (ئەوەی پەیوستە مرۆڤ لەی بترسێت مردن نییە، بەڵکو پەیوستە مرۆڤ لەوە بترسێت هەرگیز دەست بە ژیان نەکات)(4)

شاعیریش پەیامی ژیان بەگوێی مرۆڤکانەوە دەچرپێنێ و پەیان دەدات لەجیاتی کوشتن و ڕق و کینە خستنەدەی یەکترەوە وەک برا بژین. هەموو مەبەست و مەرامیشی لەیەک ڕستەکەدەکاتەوە و دەڵێت:

تکایە فەرموون با بەیەکەوە بژین.

خۆشەویستی شاعیر بە مرۆڤ لەناخی دە و حەقیقەتی ژیانەوە سەرچاوەی گرتووە و ئەو کارەسات و هووداو و نەهامەتیانەی لەژیان دیویەتی کە مرۆڤکان ئەنجامیان داوە شاعیری بە لای ئەو قەسیدە پە لە خەم و ناسەر و حەسرەت کەشانە بردووە. ئەوتا لە پەیامکەی دیسان هوومان تەدەکات و دەڵێت:

مرۆقم خەشدەوەت هەندەی دەی ڕاستەم،
دەم چەپان نییە
مرۆقم خەشدەوەت. بەنهەنی گریان ناخەمە چاویەوە

لاورین لەم بارەیەوە دەڵێت: (ئەگەر کەسێکت خەشبوەت، ئەوا دەبێ تەنیا ئاواتی ئەوە بخوازی کە دەخەش بێت. هەتا ئەگەر لەگەڵ تێش نەبێت)(5).

هەموو مرۆڤکان بەیەک زمان پەدەکەنن، کەواتا بە نابێ هەموو مرۆڤکانیش لەژیان کردن و مرۆڤبوونداهاوبەش بن. شاعیر لەوبارەیەوە پەیامی تایبەتی خەی هەیە،کە مرۆڤبوون و پێکەوە ژیانێ، ئەو پەی وایە ئەبێ لەبازنەیەکی برایەتیدا کەبێنەوە و

پەکەوە بژین و لەسەر یەک سفرەی نان خواردندا دابنیشن بۆئاشتی و تەبایی بەیەکەوە بژین، ئەوەتا هێوای پەیامی بەیان دەکات و دەڵێت:
فەرموون ئاشتی ئامادەیە
دە بۆ ئاقڵی لەسەر سفرە دانیشتوو
تکایە فەرموون، با بەیەکەوە بژین
لەگەڵ ئەو پەیامە مرۆڤ دەستانە و ئەو وشە لەبیرژانە لەخشوویستی و تێژی لە عەتری مرۆڤبوون شاعیر ئەوە ناشارێتەوە کەوا مرۆڤ ناتوانێ ئەو پەیامانەی ئەو جەبەجێ بکات و بیان کاتە هابەر و هێنمایی بۆ ژیانی، چونکە هێژانە مرۆڤکان یەک دەکوژن، یەک بریندار دەکەن، دەی یەکتر ئازار دەدەن، دڵڕەقی و کڵێڵەقی مرۆڤی تووشی پەتای هەق و کینە کردووە، هەروەک لە پەندی پێشینانی کوردیشدا هاتووە.(مرۆڤ بەکڵێڵەقی هیچی بە ناچێتەسەر)(6)
شاعیر ئاراستەی قسەکانی بەقوڵی بۆناخی ئەوانەدا شۆڕ دەکاتەوە و دەڵێت:
مرۆڤ بوومایە
ئەیی مرۆڤ بۆ وادەکات
بۆچی قەرت
قەرتی زل زل لەسەر هێگەکاندا هەڵدەکەنێت
بۆچی ددان دەچەقێنێتە لەشی یەکتری و
خوێن لەگەڵ نان، لەگەڵ پشوو،
لەگەڵ نیوەڕۆکانیان، لەگەڵ ئەوارەکانیاندا دەخەنەوە؟
خوێن، خوێن، خوێن، باغەم پە بووە
پەپە لەخوێن بووە،
لەخوێن دەترسم.
شاعیر بەردەوامە لە پەیامە جوان و مرۆڤ دۆستانەکەی و ئەمجارە هێوای مرۆڤانەی لە منداڵان دەنێت و پێیان دەڵێت:
مرۆڤ بوومایە
منداڵەکانم دەخستە پشوەی ژیان و
پەم دەگووتن: ژیان گەورەترە لەمردن
پەکەنین باشترە لەگریان
بەئارەزووی خۆتان ئاسوودەیی بەکاربهێنن
بەئاسوودەیی بەختەوەری بخۆن
بەبەختەوەری تەمەنتان لەو شوێنانە دابنێن
کە پێتان خۆشە
بەدەی خۆتان، زەر بەهەواشی
قیچ قیچ، گەورەبن و
ژیان ململانێیە، خەم بە یەکتری هەڵمەگرن

ئازار ناکرێتە دیاری.
لەم قەسیدەیدا دیان پرس قسیان لەوکراوە و هەموشیان لەچواچۆی پەیامی مرۆڤانە و ئەداکردنی مرۆڤبوونەویە لایەن تاکەکانی کۆمەڵگاو شاعیر مەبەستی ئەویە مرۆڤانە بیربکەینەوە و بژین و بەوانین، ئەوتا باس لە ماکەکی پیسی نەو کۆمەڵ دەکات و ئەویش خەڵقورتاندن لەکاروباری خەڵک و چوونە ناو باسەک کە پەیوەندی بەوانەوە نییە، شاعیر دەڵێت:
نقورچم لەخەمی هیچ کەسێک نەدا
تەنیا ییم لەپێش مالی هیچ کەسێک نەدەژاند
ناوقەدی هیچ کەسم نەدەنووشتاندەوە و
دڵی هیچ کەسێکم نەدەداند.
مرۆڤبوون بەڵای شاعیرەوە جوانترین خەوشت و خووی مرۆڤ، بەیەهمیشە ئەوی لەلا حەسرەتە کەبۆچی مرۆڤ نەبین(مرۆڤ بوون بەمانا ڕاستی و قوڵ و فەلسەفیەکەی)نەوەک بەهووکەشی، شاعیر ئەو پاروو نانەی هەیەتی لەهەگبەی حەقیقەتی مرۆڤبوونەوە هاوبەشی پەدەکات لەگەڵ نەدار و هەژارانی دەوروبەر و چواردەوری. ئەوتا دەڵێت:
مرۆڤ بوومایە
بەکەرتە گوڵزەکی گەنج ڕازی دەبووم و
ئەم هەموو خەراکانەم بە سکە بەتاڵەکان دەنارد
دەستی قەخەکانم دەگرت و
بە یەک دەنکە ترێ
لەسەر دەستی خەشبەختی لەگوڵە گەنمەکانم مارە دەکردن

هاوڕێیەتی پرسەکی تری ناو قەسیدەی (مرۆڤ)ە و شاعیر لەوە تێگەیشتووە کە زەمانێیەک تێیکەوتووین هیچ شتێک لەسەر هەچکە و هەباز و بنەڕەتی خەی ناوات و ژیان ئاماژ و زەحمەت و پە کەشمەکەش. بەیە هاورێیەتیش لەم سەردەمدا وەک خەی نەماوە و گەڵاوە، شاعیر دیەوە ئەو کەڵەن و بەشایی و خەوشە ناشیرین و نا مرۆڤانە بسرێتەوە و هاورێیەتی بگەڕێنێتەوە دەخی جوانی و هێکی خیەوە.
ئەوتا دەڵێ:
کورسی بەتاەم لەبەینی هاورێیەکان نەدەهەشت و
پەم لەخەشبەختی و ئەمان دەکرد.
متمانە وەک چەمکەک خاەکی بنەڕەتی نەوان مرۆڤکانە. بەڕام لەڕەگزاری ئەمەدا متمانە کەم بووە یان دەتوانین بەیین وەک سەردەمی پەشوو نەماوە و هەژانە کەشە و گرفتی متمانە نەبوون لایەن مرۆڤکان سەرهەدەدات و بەدیان کەسی لەک کردووە، شاعیر دەڵێ پەویستە مرۆڤ بین بە ئەوی متمانەمان بیەک هەبێت و لەگەڵ

یەک بە ڕاستی بژین، بەیە گرنگە مرۆڤ بین و بەمرۆڤانە بژین.
ئەگەر مرۆڤ بوومایە
کاتێک تەنیا دەبووم، دەبووم قاسپی متمانە
بە ئەو کەسانەی
چوار قسپی گەچراوی خەیانیان بە باس کردووە
نەدەبووم چەکاو
چەکاو شمەکی دەور و بەر پیس دەکات
نەدەبووم دوکەڵ
دووکەڵ قوڕگی مرۆڤەکان دەخوسێنێت
نەدەبووم دەمانچە
پەمخۆشە برین بە کەیار بێت.
هەمیشە گفتوگۆی ئارام و دانیشتن بەیەکەوە لەسەر کێشەکان ئەنجامی باشی لەکەوتتەوە و باشتر بووە لە لەکتەنگەیشتن و زمانی هەڕەشە و شەڕکردن، بەیە ئەگەر لەکتگەیشتن هاتە ئاراوە ئەو هەموو کوشتن و بڕین و ئاژەزیەی مرۆڤ دروستی کردووە بەو شێوەیە نەدەبوو، شاعیر دلنیایە لەوەی ئەگەر مرۆڤ بایە ئەوا :
خەکوشتن و ئەویتر کوشتنم دەکردە مەیلەکی کەن
هەر زەر زەر کەن
بەدوو قسپی خەش
داڕکانم دەکردنە کەتر و
لەمالی پەپوولەخانمم دوور دەخستنەوە و
مالی خەیم لە ڕێخ قومە ئاوەکی قەنداویی
بە دروست دەکرد.

لەکەتایدا وەرن با پێکەوە وەک مرۆڤ بژین.

کاروان حەسەن / هەولێر

سەرچاوە و پەراوێزەکان :
(1)محەمەد جەودەت، هونەری مرۆڤبوون، سایتی هەولێر.
(2) مرۆڤ، دکتۆر عەلی شەریعەتی، وەرگێڕانی: موسعەب ئەدهەم، چاپی سێیەم، 2014 سلەمانی
(3) قورئانی پیرۆز، سوڕەتی (تین) ئایەتی (4).
(4)جوانترین وتە ئامادەکردن و وەرگێڕانی: کارزان نووری عوسمان،

چاپی دەیەم ، 2013 هەولێر.
(5) جوانترین وتە ئامادەکردن و وەرگێڕانی: کارزان نووری عوسمان، چاپی دەیەم ، 2013 هەولێر.
(6) پەندی پێشینان، کۆکردنەوەی : کاروان عوسمان چاپی یەکەم ، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی ڕۆشنما، ل 345
(7)مرۆڤێک لە نزیکمانەوە، شیعر ، تەیب قادر، چاپی یەکەم 2017

خۆتان لە ڕۆژی دروستدا بپارێزن...
کاروان حەسەن سلێمان

دەڵێ: وشەیەکە لە هەووی ڕۆژمانیەوە(ناوی واتایە) کە لە چوارپیت پێکهاتووە (د، ب، ر، ێ) هەروەها لە دوو بەگژ پێکدێت (د/ڕ) بە بچووکی خۆی دەتوانێ گەورەترین کێشە دروست بکات.
دەڵێ ماکێکی پیسی کەمایەتییە هەندێ کەس خویان پێوەگرتووە و نانی پێودەخۆن ، دەڵێ دەتوانێت برا لە برا بکات ،خێشوویستان لە یەکتر دابڕێنێ، یەک دەڵێ دەتوانێ ماوەرانی لەدوای خۆیدا بەنێ ئاگڕ وریا نەبین و نەتوانین بەجوانی و بەباشی مامەڵەی لەگەڵ بکەین، تەنانەت هەندێ کەس شانازیشی پێوەدەکەن و ڕۆژکیشیان بە دەڵێ دانێ کە(١) ی مانگی نیسانی هەموو ساڵێکە، کە هیچ ئاسەوار و بنیادێکی نییە لە ڕاستیدا. کەچی هەندێ کەس لەم ڕۆژەدا هەڵدەستن بەدەڵێ کردن و زەرجار کێشەی کەمایەتی لە کەوتووەتەوە و دەیان گرفت و ئاڵۆزی دروست کردووە.
لەم سەردەمەی ئێستادا هەندێک نانی دەڵێکردن دەخۆن و تەنانەت موچڕەشی پێ وەردەگرن و ڕۆز و سوپاسیش دەکەن!
لە قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پێغەمبەر درودی خوای لەبەت دەیان ئایەت و فەرمایشت هەیلەبارەی دەڵێ وە.
لە زووەوە پێشینان و زانایان لە دەیان کێوەتەوە و بەشتکی ناشیرین و نەگونجاو و ناحەزیان زانیوە و چەندین پەند و وانەیان لەسەر دەڵێکردن نیشان داوین، ئەوتا ئەرستە فەیلەسوفی یەنانی دەڵێ: مردن بەڵاستگەییەوە زەر باشترە لە ژیان لەگەڵ دەڵێدا.
هەروەها دکتەرعەلی شەریعەتی لەبارەی دەڵێکردنەوە دەڵێ: ئاگڕ دەڵێ ڕەنگی هەبووایە، زمانمان سەدەها پەلکە زێڕینەی دەگرت.

کەچی زەرجار نەتوانراوە سوود لەو پەند و وتە و دەبە شیعرانە وەرگرین و بە بایەخەوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، لە ئەدەبی کوردیشدا شاعیران توانیویانە ئەو دەردە کۆمەڵایەتییە و ئەو وشیارە لەبەرچاوی خەڵک لابدەن و لەی نزیک نەکەونەوە و خەیانی لە بەدوور بگرن بەشێک لە شاعیران وەک ماکەکی کۆمەڵایەتی لە ناواخنی شیعرەکانیان لەی دواون، هەروەها پیرەمەردی شاعیریش لەچەند پەندێکدا باسی لە درۆ کردووە و لە پەندێکدا دەڵێ:

ئاگری درۆزن ساتێك ئاگەڵە
بەڵام هەر لە لای تەنکی ئەدەڵە

لەپەندێکی تردا دەڵێ:
درۆزن زانی درێی سەرئاگرە
پێی ڵادە ، ئیتر شەرم نایگرێ

لەپەندی پێشینانیشدا ئەو ڕاستییە هەیە و بەپێی کات و سەردەم قسەی لەکراوە و پەندی جوان و ناوازە وپێچڕی بە دروست کراوە بە وانە و سوودبینین، لەڕاوە چەند پەندێکی پێشینان دەخەمەوو بەکووسوودێکی هەبە و توانیبەتم تەنوەتیت بشکێنم لەوبابەتە.

١-درۆزن دوژمنی خوایە.
٢-درۆ بە دەسەاتە هەموو کەس پێی دەوڕێ.
٣-درۆ هەشتا دەرنەچوو لەقە دەکات.
٤-درۆ نەفەرزە، نەسوننەتە.
٥-درۆزنە خێی لە ونە.
٦-درۆکانی بەباڵ دەفڕن.

هەروەها چەند وتە و پەندێک لە بارەی درۆوە بزانیت خراپ نییە.
١-درۆ سک تەر ئەکات و سەر زەلیل.
٢- باجی درۆ کەمەڵگا دەیدات.
٣-درۆ قوربانی دەستی بەرژەوەندییە.
٤-لە ئێستادا خەریکن لەناو زانستی تردا(کەلام) جێگا بە درۆ دەکەنەوە و شەرعیەتی پێ دەدەن.
٥-درۆی کەمەڵایەتی ترسناکە ، بەڵام درۆی سیاسی کارەسات هەنارە.
٦- لە ئێستادا درۆ زۆری هەیە لە دروستکردنی دەسەات و سەرمایەداری دا.
٧-دەنگە بتوانی بە درۆ دونیا دەنگ بکەی بەڵام
یەك باران بەسە بۆ دەرکەوتنی ڕاستیەکان.

٨-درەزن ئاگر لەماڵی بەربەت کەس بەوای پەناکات.
٩-درێ بنی قوڵە، بەڵام سەری تەنکە.
١٠-درێ هەر دریە کە بیکەیت.

✍**کاروان حەسەن سلێمان .**
٢٠٢٢/٣/٢٩

چەژی شیعری.. کاروان حەسەن سلێمان

نووسینی شیعر لەڕگاری ئەمەماندا بووەتە شتێکی ئاسانە بەدیان کەس دەنووسن، دیان کەس خیان بەشاعیر دادەنێن، دیان کەس نامیلکە بەناو دەکەنوە، دیان کەس شاعیربوونی خیان ڕادەگەیەنن، هەموو ئەمانە ڕاستە دووبارە دەبنوە.
لەگەڵ ئەمەشدا زەربەی ئەو بەرهەم و نامیلکە و شیعر و نووسراوانەی ناویان ناون شیعر، دوورن لەچەژی خوێندنوە و شیعربوون، چونکە چەژیان نییە و خوێنەر تامەزرەیان ناکا و ئەو نووسینانە ناتوانن بچنە دڵەوە، هەکاریش زۆرن، (نەشارەزایی لەزمان، ڕەوانبێژی، وشەسازی، ڕەساکانی جوانکاری، وێنەی شیعری، ڕیتم، ئاوازی ناوەوە و دەرەوەی شیعر) هەموو ئەمانە ڕەچاوکەیان هەیە لە چەژ و خەشی ئەو شیعرەدا.
ئەو دەقانەی شیعریەت بەرهەم ناهێنن دەکرێ بەشیعری سپی پێلین بکرێن، شیعری سپی شیعرێکە زیاتر مەرکی هەوڵی بەسەرەوەیە. واتا ڕاگەیاندنی شتێک یان دەربڕینی ئازارێک لەچەند وشەیەکدا، ئەوەی ڕەوانەش دەتەبەر گومان و دەیبیستین و دەیخوێنینەوە لەشیعر بەشی زۆریان خاڵین لەشیعربوون و شیعریەت، چونکە زۆر لەو دەقانە تەنیا قسەکردنن، وتارن، گلەیی و گازاندەی ڕەوانن، هیچ پەیوەندیان بەشیعرەوە نییە، شیعر خەی چەژبەخشین و هەست بزواندن و ختوکە دانی خوێنەرە، بەڵام لەم بەرهەمانەدا زەرجار دەق خاڵییە لەهەست و سۆز، تەنیا ڕیزکردنی وشەیە.
زمان خاڵی یەکەمی بوونی دەقێکە بەشیعر، چونکە زمان جەوهەر و کەڵکی شیعرە، بەیە پەیستە لەو بەرهەمانەدا زمان ئیشی باشتر و

وردتر و چڕتری بە بکرێ لەناو شیعردا، هەسوڵ حەمزەتاڤ دەڵێ: (کەسێك بوێرێ شیعر بنووسێ و زمانیش نەزانێ، وەك شتێك وایە مەلەوانی نەزانێ و خۆی فڕێ بداتە ئووبارێکی هەچووەوە). کەواتا خاڵی بوونی دڵق لەشیعریەت هیچ مانایەکی شیعری هەناگرێ لەستێیەکی ئاگیاندن یان ئیزکردنی چەند وشێیەکی ئاسایی زیاتر.
لەسەر نووسەر و شاعیر و دڵق نووس پێویستە وردتر، جوانتر، باشتر وردببنەوە و جوانتر کار لەسەر شیعر بکەن تایبەت زمان، وەک وتمان زمان کۆکی جوانی و باشی شیعرە. هەروەک وتراوە.(زمان بە خۆی جوهەر بەخشە و شیعریش جوهەری خۆی لەزمانەوە وەردەگرێت) بەو پێیەی شیعریەت بوونی دڵق زیاتر پێووستە بەزمانەوە هەموو جوڕە جوانی و ئیتم و ئاواز و ئەستاتیکای شیعری خۆی لەزمان دەبینتەوە، کەواتا خوێنەری باش و بەسەلیقە و ورد چەن دڵقی باش و خراپ لەك جیادەکاتەوە، ئەمە چڕژ و باڵابوونی دڵقە وادەکات خوێنەر سنووری نەوان ئەو دڵقانە دیاری بکات، هەروەک ئیچارد هەڵد دەڵێ: (شیعر هونەرەکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چڕژ بەخشینە بە گوێگر) هەر لەڕگەی چڕژی خوێندنەوەی دڵقە خوێنەر دەزانێ کام دڵق باشە و کامەی خراپە.

کاروان حەسەن سلێمان
٢٠٢٢/٢/٢١

ڕزا حەمە بولبوولێکی خۆشخوان لە گوڕزاری شیعری گۆرانییدا.. کاروان حەسەن

شیعری گۆرانی یەکێکە لە جۆرەکانی شیعری کوردی و هاوشانی شیعری دڵداری و شیعری فۆرکردن و هتد..
ئەم جۆرە شیعرە زمانی ویژدانێ و شان بەشانی گۆرانی ڕۆیشتووە، دیارە گۆرانی لەلای هەموو نەتەوەیەك باوە و کەس لەی بەبەش نییە، شیعری گۆرانی واتا ئەو شیعرەی بە گۆرانی هەڵدەبژێردرێت و ئۆگۆرچی خۆی هونەرمەندەکە دەت و شیعرەکە هەڵدەبژێرێت، ئەوە ناگەیەنێ کە

شاعیر بەت شیعر بە گۆرانی بڵێت بەڵکو ئەو هونەرمەندە شیعرەکە هەڵدەبژێرێت و دەیکات بە گۆرانی، زۆرتر شیعری لیریک ئاوازیان بە دادەنرێت و دەکرێن بە گۆرانی بۆکاردن و بۆئاسانی و بۆجوانی و خۆشتر ئۆچنە دەنگ و جۆرێک لە ئاواز و مۆسیقی و ڕیتمی ناوەوە و دەرەوەی هەندە چێژبەخشە زیاتر بە گۆرانیدەبە و لەبارتر و جوانترە بە وتن. واتا جۆرێک لەشیعر هەیە و هونەرمەند هەیدەبژێرێ و جۆرێک لە ئاوازی بە دادەنێ و دەیچڕێ.
هەزاحەمە یەکێکە لەو شاعیرە جواننووس و پە ئەزموونانەی ئەدەبی کوردی. ئەو چل ساڵێکە دەنووسێ و ژیانی خۆی ئاوێتەی شیعر کردووە، یان شیعری ئاوێتەی ژیانی خۆی کردووە. ئەو لەووی نووسینەوە کەم دەنووسێ بەڵام زۆر قوڵ و پە مانا و چێژبەخش دەنووسێ، شیعرەکانی تام و چێژی تایبەت و ڕیتم و ئاوازی پێ جێش و خرۆشیان تێدایە. وەک بەرهەمی هەزا حەمە تەنیا نامیلکەیەکی بچکۆڵە بەناو کردەتەوە بەناوی (مەبەندەکەی لەمەڵ ئەمە)جگە لەم نامیلکەیە هیچ دیوان و بەرهەمێکی تری چاپ نەکردووە.
زمانی شیعری و شێوەی نووسینی هەزاحەمەی شاعیر جۆرێک لە ژیانی پە لەخەم و کەسەر و سەز و غەریبی و نیشان دەدەن، خۆشویستی و پەیوەست بوون بەنیشتمان و گەلەوە دەبەستێتەوە. سەز و دەربرین و هاوخەمی بە خەڵک و گەلی خۆی بەتە جۆرێک لە زمان و سەزداری بە میللەت و نەتەوە،هەزا حەمە لەهەی شیعرەوە سەز و هەستی ناخی دەردەبڕێ و دەیگەیەنە و هەموو ئەو وشە پەنگ خواردووانەی ناخی ئەو مرۆڤانەی کەتوانای دەربینیان نییە بەهەر هەکارێکەوە بێت ئەم لەجیاتی ئەوانەوە دەریان دەبڕێ. یان وەک هەزا حەمە خۆی دەڵێ: (مرۆڤ خۆی لەخۆیدا شیعرێکی جوانە. بەڵام ئەفسوس هەموو مرۆڤێک ناتوانێ خۆی بنووسێتەوە).
هەرلەکۆنەوە گوتراوە کە (زمان گۆرانی بووە، یان زمان شیعر بووە). واتا زمان و گۆرانی و شیعر هەر لەکۆنەوە پەیوەندی پتەویان لەنێواندا هەبووە. نەزمان بە شیعر دەبە نەشیعریش بە زمان دەبە، واتە (گۆرانی و شیعر و مۆسیقا هەر لە سەرەتای مرۆڤی سەرەتاییەوە سەریان هەڵداوە و پەیوەندییەکی لەگەڵ دانەبڕاو لە نێوانیاندا هەیە. بەواتایەکی تر شیعر هەرلەبنچینەوە مەزموونێکی ئاوازدارە).
بە وردبوونەوە لە چەند نموونەیەک لەشیعرەکانی هەزا حەمەی شاعیر باشتر و جوانتر لێیان تێبگەین.

کەس نییە لە ئەمە لەابردووداو تا هەڕی ئەمڕۆش گوبیستی شیعرەکانی هەزا حەمە نەبووبێ . یان چەند نموونەیەک لە شیعرەکانی دەخەمە ڕوو.

کەم هەیە لە ئەمڕۆ چ لە ئاستا و چ لە ئابڕووەدا گوێی لە دەنگێ بەستەزمکەی مامستا ئیبراهیم خەیات نەبووبێ و لەگەڵ گۆرانی (ئەمە گیانەکین لەدوو جەستەدا) هەست و سۆزی نەخرۆشابێ. دەقی ئەم شیعرە یەکەکە لە شیعرە جوان و پڕ سۆز و بەچێژەکانی ئازا حەمە. کە لەدوا دەی شیعرەکەیدا زۆر هونەریانە و وەستایانە ئاماژەی بەناوەکەی خۆی (ئازا) کردووە. ئەم گۆرانییە لە ساڵی (1983) تەلەفزیۆنی کۆرکووک تۆماری کردووە. ئەمەش دەقی شیعرەکەیە بەناوی (پەیمان)

ئەمە گیانەکین لە دوو جەستەدا
وەک شیعر و ئاواز لەیەک بەستەدا
دنیا ناتوانێ لەکەمان کاتەوە
مەگەرخوا بەختەی بمانباتەوە
ئەمە پڕوردەی یەک خوێن و ئاوین
بە یەک مەبەست و بەیەک پەناوین
لە ناو یەکتردا تووایەنەوە
ئەبواری یەک ئاین جیانابێنەوە
پەیمانماندا وە تا لە ژینا بین
بەتەنها ساتێ بە یەکتر نابین
ئەگەر لەودنیاش زیندوو بینەوە
هەر وەکو ئەستا یەک ئەگرینەوە
یەک بەیەکتری خۆراکی گیانین
لە تەنگانەدا بەیەک قوربانین
عەشقی پیرۆزی ئەمە وەهایە
هەتا خواوندیش لەمان(ەزا)یە

هەر هەمان کات و هەمان ساڵ هەمان هونەرمەند گۆرانی (گۆردوونی) تۆمارکرد، کە دەقی شیعرەکە ئەمەیە .

ئەگەر گۆردوون درێ ناکا، بائەفسانەی خۆی بنوێنێ
جوانێکی تر لە وێنەی تۆ لە دنیادا بخولقێنێ

هونەرمەندی دەنگ خۆش (بەهجەت یەحیا) شیعرەکی پڕ ئاوازی (ئازا حەمە)ی شاعیری کردۆتە گۆرانی و لە ئاواز و ڕیتمەکی پڕ جۆش و خرۆشدا بەدەنگێ نەرمەکەی خۆی بەمانی چێوە، ئەمەش شیعرەکەیە.

من ئازانم مشتە خەمە
شەوانەم چەپکە ئازارە
چاوم وەکو چاوی نالی
لە دووریتا دوو ئووبارە
تەنیایی بۆتە دایەنی

کەرپەی حەز و خەونەکانم
کەس گوێ ناگرێ لە ئاوازی
هەنسک و کوڵی گریانم
لەگەڵ کام ڕووباردا بڕۆم
بەرەو کام ئاسمان هەڵفڕم
کە پابەندی غەریبی بم
شوێن پەی کام خەزگە هەڵگرم
تێبینی هونەرمەند بەهجەت یەحیا دوو سێ کەپلە شیعری خوالێخۆشبوو (شەرکە بکەسی) تەهەکەش بە گرانییەکە کردووە. بەڵام شیعرەکەی شەرکە بکەسی کردووە بە مقامێک لەکەتایی گرانییەکەدا.
هونەرمەند خالید ڕەشید چەند شیعرێکی ڕەزا حەمە کردۆتە گرانی و خەمەکانی غوربەتمان بە هەڵدەڕژێ، ئەمەش دەقی شیعری غوربەت:
بە ڕەنگ و بەیە، جیهانی غوربەت
پڕە لە تاسە و هەنسک و حەسرەت
کە من ڕەحەکەم لە کوردستانە
بە من چی خەشی ئەم هەندەرانە
بە ناز و بە کەس، بە دەست و هاودەم
بوومەتە هاوڕێی گیانی خەم
هەندەم نەشیوە تاڵی جودایی
بوومەتە پاشای دنیای تەنیایی
بە کەڵ و دەستە و ماڵ میوانم
بە بە هاوخوان و بە دیوەخانم
مەڵێن هاوارم بەسەر زاریە
بوونم وابەستەی کوردەواریە
من خەشی ژیان نەیخەڵەتاندم
دەستی زەرداری دەری پەڕاندم
بە داڵدە و چارەم، نیمە دەرەتان
لەوە ڕەح کەشان، لەڕە ڕەح سووتان

هونەرمەند خالید ڕەشید ئاوازێکی پە لە سزی بە شیعرێکی ڕەمانسی ڕەزاحەمە داناوە و هەرخەشی چریویەتی بەناوی (بووکی ئەوارە) ئەمەش دەقی ئەو شیعرەیە و چەژێکی تایبەتی هەیە.
بەرامەی پاش بارانی کەم
لە لاملی جوانت ئەدەم
دەتکەم بە بووکی ئەوارە و
زەردەپەڕت لەبەرئەکەم
شەو جەی شیعرت بە ئادەخەم

تریفەی مانگت پیادەدەم
ئەستێرە بت بجریونێ
فریشتەی خۆو بتنوێنێ
نەرمە با شەپۆلی قژت
بەسەر ڕووتا ببا و بنێ
خۆشویستیم بتە خەوت و
سپێدە بۆئاگات بنێ
ئەگەر ئەم دنیا گوڵەک بێ
تەی ئافرەت ڕەنگ و بۆیەتی
هەرکەسکیش تەی خۆشنوێ
دیارێ ڕەقی لێ خۆیەتی

دیسان هونەرمەند خالید ڕەشید شیعرەکی تری ڕەزا حەمە دەکاتە گۆرانی بۆناوی (سەفی) دا بەدەنگێ پێ سەزەکەی خۆی چریوە و بە پێیقە سەنگین و ناسک و جوانەکانی ڕەزا حەمە ئاشنامان دەکات. ئەمش دەقی شیعرەکەیە.

هەی بەسەفی مەزهەبی دوو چاوت بم
وەی بە شێخی تەریقەی دوو لێوت بم
سوتانی ڕەحمەکەم، لێسینەم وەدەربێ
گەی عەشق لەباڵەای ئەم دنیا بەردەبێ
خۆشویستیم پێیامێکی ئاسمانییە
بێ تە سووتان شەهادەت و قوربانییە
من نە مەمم نە فەرهادم نە دەوانەم
پێغەمبەری خۆشویستی ئەم زەمانەم
لەدەداری سەردەم ناچێ ئەم عەشقەی من
ئەفسانەیە، داستانێکە گۆرێ و مەزن

هونەرمەند کاوە حەمە ساڵح دەقێکی شیعری ڕەزا حەمەی کردەتە گۆرانی و لە ناخێکی پێ هەست و سۆزی غوربەت و دووری لە گەل و نیشتمان بە دەنگێ زوڵاڵەکەی بەمانی چێیو. ئەمش دەقەکەیە بۆناوی (غەریبی)

گەر غەریبی چاوم بوایە
لەمژبوو دەرمەنابوو
هیوای ئایندەم نەبایە
ئەستا ئەسکیشم نەما بوو
غەریبی ژانە، خورپەیە
سووتانێکی بێ کۆپەیە
خەزانی توشیی و نەهاتە

وشکه گریان، مەرگەساتە
گۆڕاوی گۆمێکی مەنگە
تونێلی تاریکی و مەرگە
زامێکە تابڵێی بەسۆ
هاوارێکە ناگەتە جێ

هەر هونەرمەند کاوێ حەمە ساڵح بەدەنگێ خۆش و پێ لێ حەماسەکەی دەقێکی تری وەرگرتووە و بە ئاوازێکی پێ جۆش و خرۆش بەدەنگێ خۆشکەی بەمان دەچڕێ و کارەساتی ئەنفالمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی:

ئەگەر وتیان هەواری کاروانی ئێوە بۆچی دووره
ئەگەر وتیان داروبەردی وڵاتەکەی لەمەڕ ئێوە بۆچی سووره
هەموو هاوارکەن بەجارێ
بڵێن، چونکە:
لەئاسمانی مەڕبەندەکەی لەمەڕ ئێمە
لەجێی باران خوێن دەبارێ، خوێن دەبارێ
خوێن دەباری

جگێ لەم بەرهەمانەی سەروو کەباس کران هونەرمەندی تریش شیعری ڕەزا حەمەیان کردووەتە گۆرانی و چەیویانە وەک (ناسەی ڕەزازی) شیعری (هێ هەزەکەم دەنگی زوڵاڵی تێ نەبێ) و زاهی جەلال و جیهان ئیبراهیم خەیات و کیژان ئیبراهیم خەیات و هی تر.

کاروان حەسەن / هەولێر
(1/1/2022)

کوردوەک میللەتێکی دیل و کێبڵێ.. کاروان حەسەن

لەمابەینی کاو سوور و کاو ڕەش
پەرشان و دیارن میسلی گای بەش

حاجی قادری کۆیی

کورد میللەتێکی دیل و کێڵەی ژێردەستی دوژمن، لەوەتەی هەیە ژێر دەست بووە و هەمیشە گوڵەایەڵی بێگانە و دوژمن و ناحەزان بووە، ئاگرچی جارجار توانیویەتی لەسنوری میرنشین، هەرێم، حکوومەت چەند ناوچەیەک بەدەوە ببات. بەڵام دواجار بەویستی بێگانە و لەژێر فشاری حکوومەتە سنوریەکانی دەوروبەری و دەستی ڕەشی پیسی ناوخۆ بەرەو هەدەر چووەو هاتنەوە خاڵی سفر. لەدەر زمانەوە دوژمن توانیویەتی ئەو دەستەشە پیسەی ناوخۆ بکڕێ و دەستەمۆی بکا بە مەرام و نیازە گاوکانی خۆی هەرکاتێکیش کورد بەرەو بەهێز بوون چوبێ و بێنیازی بەدیهێنانی مافکانی بووبێ ئەوا دەستی لەرزەکی ناوخۆ زەر بە بزەییانە و دوور لەبەها مرۆڤایەتییەکان لەخزمەت دوژمن وەستاوە بە نەهاتنەدی ئامانج و مافکانی میللەتی کورد ئاگرچی ئەمانە بەچەکی کوردیشن ! بەڵام لەئەرک و ئەخلاق و بنەما نەتەوەییەکانی خۆیان لایانداوە و لەپێناو چەند پاداشتکی کاتی میللەت و گەل و نەتەوە و خاکی خۆیان هەڵاجی دەستی دوژمن کردووە.
لەرەوە دەینە سەرباسی هەندێ شیعری شاعیران لەبارەی ئەو دەستە ڕەشە چەکنە ناوخۆییە و بە چاوخشاندنێک شتێکی لە هەدەکەنین، بەهیوای سوود وەرگرتن .
حاجی قادری کۆیی (١٨١٧- ١٨٩٧) لە دیوانەکەیدا کە پڕیەتی لە پەند و ئامۆژگاری و وانە، لەچەند شوێنێک باس لەیەکێیزی و ناتەبایی و بە دەوڵەتی و دەستی پیسی ناوخۆ دەکات و لەهەموو ئەو دەڵانەشدا ئامۆژگاریمان دەکات کە خزمەتی وڵات، نیشتمان، نەتەوە بکەین و بەیەکێیزی و یەکگرتووی دەتوانین مافکانمان بەدەست بهێنین ئەوەتا دەڵێ:

هەتا وەک ئاگری بن کان لەگەڵ یەک
ئاگر تەفان بێ لەشکرتان بەپووشەک

لەدوو دەڵی تردا حاجی زەر بەڵاستی دەدوێ و ئەوەمان پێ دەڵێ ئاگر یەکگر و تەبا ویەکگرتوو بین، دەتوانین جیهان بگرن و ببن بە خاوەنی دەوڵەت، هەروەک دەڵێ:

کوردی ئەمڕ نەزان و پاشکۆتن
پێکەوە پووش و ئاگر و نۆتن
بێ ئاگر دەستی یەکتری بگرن
وەک سکەندەر جیهان هەموو دەگرن

حاجی ناوستۆ و دۆستی میللەت دڵگرم تاکو ئێگای ئاست دەدەزنەوە . بەڕام مخابن حاجی ئەوە (١٢٤) ساڵ مردووە هەشتا قسەکانمان بەهێند وەرنەگرتووە مخابن.
لەدڵەکی تردا دەڵێ:

تاڵک نەکەون قەبیلی ئەکراد
هەروا دەبنە خراپە ئاباد

حاجی قادری کۆیی باش لەوگەیشتبوو کەکورد خۆخەر و دەست خۆڕی بگانەن و هەریەکەیان بەلایەکدا ڕەیشتوون و هەرلایەنێک لەدژی ئەوی تر بوونەتە دارە دەستە و دەسکەلای بگانە، دوژمن چەنی بوە وای لەدەخەڵە لەدژی براکانی تری مەبەست کورد بەکورد کوشتن و شەڕی براکانە کەئامانجی دوژمن ئەوەیە کورد بەکورد بکوژە و لەدژی یەک هاریان بکات ئەوەتا تاکو ئێستاشی لەگەڵدابە کوردی نگبەت هەر لایەنێک لەدژی ئەوی تر پاپشت و مەیتەری دەوەتەکە لەدەوەتانی هاوسنور .حاجی قادر زۆر جوان وتوویەتی :

لەمابەینی کاو سوور و کاو ڕەش
پەرشان و دیارن میسلی گای بەش

کەلەردا حاجی مەبەستی لەکاو سوور تورکە عوسمانییەکانە چونکە فەسی سووریان لەسەربوو ، کاو ڕەشیش مەبەستی لەئێرانییە قاجاریەکان بوو کەفەسی ڕەشیان لەسەربوو..

کاروان حەسەن ٢٠٢١/١٢/٢
هەولێر

شاعیر لە نێوان ڕەخنە و غروریدا.. کاروان حەسەن

هەوومان کە گومان لە وشەی ڕەخنە دەبە لەدەوە نائومێد و دڵمان پڕی توند دەبێت، چونکە بونیادی مرۆڤ وایە بەکەمترین وشەی دژ هەڵدەچێ و میزاج و سەروسیمای ئاڵوزدەبە و تووشی داماندەروونی

دەبێ کە ئەمە گەورەترین هەڵەو تێگەیشتنە لەواقیعی کارەکە، چونکە مەرج نییە ئەو هەڵخەڵەتاوخۆنەربێ، ئەشە بنیات نەر بێت و بارەو کاری دروستتر و باشتر و جوانترت بۆ بکرێ.
ڕاستە تاادەیەک تۆ بەکارەک ماندووبوویت و یەکەک بێت سەرتاپای کارەکەت بەهیچ بزانێ مافی خۆت پێت ناخۆشبێ و لێی زوێر بیت و دڵت بەنجێ بەهام کە دوو وشە و هەڵخەڵەی بنیات نەر لەبەرهەم و کارەکەت گیرا ئەبێ سوپاسگوزاربیت و دڵت خۆشبێ نەوەک ناحاڵیبوون و غروری و زوێر بیت، ئەوەی لێرە ئامانجی سەرکیبێ زەر جار تووشی ئەو جۆرە هوو بووبوونەوانە دەبین و لەجیاتی دڵستخۆشی و دڵخۆشی بەرامبەر تووڕەیی و ناحاڵی بوون دڵتەکایەوە، ئەبێ تۆ بزانی و لەکی بکەیەوە کە بیروڕای کەسی ئەکادیمی و لێزان و شارەزا لەو کار و بارەهەم و ئەو بابەتانەی مەبەستە، جیایە لەگەڵ کەسێکی تر کەهەرخەی پێ ڕاستە و ڕا و بەچوونی بەرامبەر وەرناگرێ و پێی وایە تۆ هەڵەی، کەکی مەبەست لەم نووسینە ئەوەیە هەندێ شاعیر بە هەڵخەڵە گرتن زووێر دەبن و ناتوانن خوێنەرکانیان قەناعەت پێبهێنن و مەبەستی سەرەکی و مانای وردی شیعرکانیان بە خوێنەر بخوێنەوە، تایبەت لە تەڵەکەمەڵەیتییەکان کە ئێستا زیاتر گفتوگۆ و باس لە تەڵەکەمەڵەیتییەکان هەیە، بەیە ئەبێ هەم خوێنەری شیعر وردبینتر بێت و هەم شاعیریش بەدڵێکی فراوانەوە هەڵخەڵەکانی قبوڵ بێت.

(جان ری)ی نووسەر، زەر جوان وتوویەتی:
کەسێک بەدیقەتەوە گوێ بە هەڵخەڵە لێگەڕکانی بگرێت، ئەو کەسە خوازیاری پشکۆتنە.(١) بەیە زەر جار لە تەڵەی کەمەڵەیتی فەیس بووک کە شیعرێک دادەنرێ و باو دەکرێتەوە، زەربەی خوێنەران هەر دەستخۆشی دەکەن و دەنووسن(جوانە، بژیت، دەست خۆش) کەلەوانەیە دەقەکەی نەشخوێندبێتەوە و هەچیشی لە حاڵی نەبووبێت، کەچی خوێنەرێکی بەسەلیقە و وردکاتێک هەڵخەڵەیەک لەدەقەکە دەگرێ، یان ڕاو و بەچوونی جیایە یاخود سەرنجێکی هەیە، خاوەن دەق پێی تووڕەبێ و هەڵدەچێ و دەبێتە گفتوگۆیەکی ناشیرین و لێک حاڵی نەبوون ووددات. زەر جار دەچێتە ئەو دەڕەی کە ناوزڕاندن و وشەی نەشیاوی لێبکەوێتەوە، کە ئەمەش لە خووەوشت و ئەدای شاعیر و نووسەران ناوەشێتەوە و ئاکارێکی جوان نییە.
خوێنەری بەسەلیقە و وردبینێت باشتر حاڵی بێت و لەدەقەکە تێبگات، بەیە جاری وا هەیە پرسیارێکی بە دروست دەبێت مافی خۆیەتی تێی بگات و لێی وردبێتەوە، شاعیریش پێویستە بەدڵێکی فراوانەوە چی هەڵخەڵە و سەرنج و تێبینی هەیە وەریان بگرێ و سوودیان لێ ببینێ، نەوەک پێی ناخۆش بێت و تووشی شلەژان و هەڵچوونی دەروونی بکات.

ئەو جوانی و تەگەیشتوویی شاعیرە ئەگەر قبوڵی هەموو ئایەکان بکات،لەم سەردەمدا شیعر هەندێ ئاڵۆز بووە، جاری وا هەیە خودی شاعیریش خۆی نازانێ چۆن شیکردنەوەی بۆ بکات و بزانێ جوانترین مانا و مەبەست کامەیە؟ بۆیە ئەبێ وردتر، جوانتر، باشتر لەبەختەوەر تێبگەین و لێی بڕوانین، ئەو بەختەوەرییە نووسەر، شاعیر بۆرەو پێشەوە دەبات، ئەو خوێنەری کارا و وردبین و بەسەرنجە شاعیر دەخاتە ڕێزی باشترینەکان و پێچەوانەکەشی هەر ڕاستە، زەرجار دەستخۆشی و چەپڵەلێدان شاعیر و نووسەر دەخێنە دەخی مەغرووری و لەخۆبایی بوونەوە تەسەیری (گەران) ی شاعیر بکە، ئەو ڕابەر و نوێکەرەوەی شیعری کوردی بوو هێندە ورد و جوانەووس بوو، کەچی دەڵێ:
(من کە دەکەومە سەر شیعر نووسین، نەک هەر بەهەز دەبم، بەڵکو نەخۆشیش دەبم، نەخۆشیەکی زەر قورسیش، هەست بەئازارێکی زەر دەکەم و ئاگام لەدەوور و بەری خۆم نامێنێ، تا لەشیعر دانانەکە دەبمەوە، ئینجا وردە وردە، بەخۆ دەمەوە و دوای ماوەیەک دەبمەوە مرۆڤێکی ئاسایی)(٢) کەچی شاعیر هەیە بە نامیلکەیەک بەچەند دەقەک لەخۆی بایی دەبێت و وەڵامی خوێنەر نادا تەوە بەبیانووی ئەوەی خوێنەر لەدەقەکانی ئەو تێناگات و نەگەیشتە تاستی وشەکانی ئەو، ئەمە جۆرێکە لەغرروریەتی شاعیر و بەهەند وەرنەگرتنی سەرنج و ڕەخنەی خوێنەر.

---

(١)من و ئەمە ، بەرگی یەکەم ،ئامیر ڕەزا ئارمیوون، چاپی یەکەم ٢٠١٩ ل١١١
(٢) گەران لە یادەوەری هاوچەرخەکانیدا، مامۆستا جەعفەر، ڕەبوار حەمە تەفیق،چاپی یەکەم- سلێمانی 2007 ل ٤١٧

بۆچی گەنجان زەربەیان شاعیرن!.. کاروان حەسەن

لەسەردەمی ئێستادا، شیعر پانتاییەکی زەری دنیای ئەدەبی داگیر کردووە، تایبەت لەئەدەبی کوردییەوە کە باسکەی ئەمە پێوەندی بە

وەو هەیە، لەرەو سەرنجتان بۆ چەند هۆکارێک زیادکۆشین کە بوونەتە هۆکاری سەرکی و بنچینەیی لە بەشاعیر بوونی گەنجان و نووسینی شیعر یان پەخشان یاخود هەر دەربڕینکی تر کە بە خۆ خاڵی کردنەوەی ناخییەتی و ژگار بوونە لەو دەردو کوڵە پە ژانەی لەسینەی هەریەکەیاندا پەنگی خواردووەتەوە و وەک گۆکانێک دەیژەتە دەرەوەی ناخی و خۆی لەو ئێش و ژانە ژگار دەکات، کە ئەمەش بگومان هەمووی ناچەتە چوارچێوەی شیعر و پەخشانی جوان و ڕاست و بەماناوە، بەڵکو زەرجار دەردە دڵەکە و کەسی نووسەر خۆی پەیوەو مژووڵ دەکات و دەیوەڵێنی نووسین، کوڵ و ژانی دڵی بەو نووسینە خاڵی بکاتەوە، چونکە پێسەی نووسین لەیەکەم ئامانجدا بۆتاکەکردنەوە و خاڵی بوونی ناخە لەو ئازار و ژانەی لەدڵی مرۆڤەکان پەنگی خواردووەتەوە، هۆکاری سەرکی و بنەڕەتی بریتییە لە بکاری و زەحمەتی ژیان و بە پارەیی و ئێش و ئازار و مەینەتی ژگار، کە هەموو ئەمانە وایان کردووە، گەنجانێک دەست بدەنە پەنووس و خەم و مەینەتی ژگار لەدە دەرکەن و بیخەنە دوو تۆی لاپەڕەکان و بەناوی نامیلکە و دیوان و بەرهەمی شیعری بناوی بکەنەوە، لەلایەکی تر خیانەت و نەگونجان و ڕاڕایی و تاڵی و سۆری و داوای زەری ڕەگەزی مە لە بەرامبەر شووکردن و ماڵ و حاڵی دوا ژیدا بوونەتە ڕەگەری ئەو بەیەک گەیشتن و بەیەک شادبوونە، بەیە زەرەک لەو کەسانە کە تووشی ئەو جۆرە بارودۆخە بووینە خەیان لەناو شیعردا دەدەزنەوە و ووە دەکەنە شیعر نووسین و شیعر دەکەنە پاڵنەری دەربڕینی ئێش و ژان و ئازارەکانیان. ئەمە جگە لەوەی ئەو شۆن و نەتەوە و وڵاتانەی کێشە و گرفت و شەڕ و شۆڕیان تێدایە شاعیریان زیاترە و زیاتر بەشیعرەوە سەرقاڵن، هەروەک (ئیبن سەلام) دەڵێ:

ئەو نەتەوانەی شۆڕیان تێدایە زیاتر شیعر دەنووسن و شاعیریان زیاترە، کەواتا هۆکار زەرن بە بوونە شاعیر یان شیعر نووس، چونکە وەک لەسەرەتاوە وتمان ئەمانە هەمووی ناچنە خانەی شاعیر و شیعرەوە، بەڵکو دیوارێکی ئاسنین هەیە کەوەک سنوور لەنێوان ئەو دوانەدا، ئەمەش بەرهەمی باش و جوان دەتوانێ ئەو سنورە لەک جیا بکاتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا شیعری ئەمەی کوردی خاوەن شاعیری جواننووس و باش، ژانە بەرهەمی جوان و باش دەبینین و لەبەرامبەریشدا بەرهەمی کرچ و کاڵ و خراپ زەر زیاترە و ژانەش زمارەی بنووس لەزیاد بووندایە، ئەوەی جێی داخە زەرەک لەو شاعیرە جواننووسانە ناسنراون و زەرکیش لەو وشە ژنکەر و بنووسانە زیاد لە مافی خەیان مافیان دراوەتە و بەشان و باڵیاندا هەڵدراوە و گەورە کراون، تەنانەت هەندکیان وەک بازرگان کەوتونەتە گیانی

شیعر و ڕۆژانە دەیان شیعر دەنووسن، لەکاتێکدا مەرج نییە هەموو ڕۆژێک شیعر بنووسرێ و هەموو مانگێک نامیلکەیەک یان بەرهەمێک بخرێتە بازاڕەوە.

خاڵی بوونی هەندێ دەق لەهەست و سۆز و ئاواز و ڕیتمی شیعری وای کردووە بەرهەمەکە هەموو شت بێت تەنیا شیعر نەبێ، کەواتا زۆر گرنگە شیعر هەست و سۆز و دەربڕینێکی جوان و باش بێت و خاڵی نەبێ لە واتای شیعر، بەدیوێکی تر ناکرێ شیعر تەنیا چەند وشەیەکی ڕووت و بێ مانا و سادە بێت، شیعر تەنیا دەربڕین نییە، شیعر تەنیا وشە ڕیزکردن نییە، شیعر تەنیا پێکردنەوەی لاپێڕە سپییەکان نییە بە وشەی سواو و بێ مان و دووبارە، ماکس فرێش دەڵێ:(نووسەر بۆ ئەوە دەنووسێ تا باشتر بەرگەی نەهامەتییەکانی ژیان بگرێت)(1).کەواتا ئەبێ نووسەر ژیان بنووسێتەوە و ئێش و ئازارەکان ببنە کارەکتەر و ژانی ژیان نیشان بدەن و ئازارەکانی مرۆڤ بخەنە ڕوو یان شیعر هەر بۆ ئەوە نییە شاعیر بۆ خودی خۆی بینووسێت و تەنیا خودی خۆی مانای بکاتەوە، ئەبێ خوێنەریش لەو واتا مەجازی و نهێنییانە بگات و بیان دەزێتەوە کە شاعیر بەهەی کەد و ڕەمز و فەلسەفەوە لەناو بڕێتی شیعر دەیان شارێتەوە، لەلایەکی تر شیعر ئەگەر چۆڕی پێ نەبەخشی و نەیتوانی دەروونت بخاتە ئارامی و چێژێک نەخاتە دڵتەوە شیعر بوونی لە چیدایە؟

ڕیچارد هەرد دەڵێ:(شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر).(2)

لەلایەکی تر زۆر بوونی شیعر پەیوەندی بەو بە سانسۆری و نەبوونی فلتەرێکی چاک و باش لە کەسانی شارەزا و لەزان لەچاپخانە و وەزارەتی ڕۆشنبیری وای کردووە هەرچی بە، بە خوێندنەوە و جیاکردنەوەی باش و خراپ لەچاپ بدرێ و بکرێتە کتێب و ناوی بنرێ(نامیلکە، دیوان، بەرهەم) لەڕووە تەنیا باس لەو زۆری و بەرییەی شیعر کراوە و دەکرێ ئەگەرنا بینە سەر خاڵی تر و تایبەتمەندی تری شیعر لەزەربەی بەرهەم و دیوان و نامیلکە شیعرییەکان بەبەش دەبن لە ناوی شیعر و تەنیا چەند وشە ڕیزکردنێک لەخەیان دەگرن، چونکە زمان گرنگترین شتە لە شیعردا کەچی لە شیعری ئەمڕدا زۆر بەکەمی ئەو خاڵە بنەڕەتییەی شیعر هەست پێدەکەین و دەیبینین. چونکە (بەبێ زمانێک کە هەڵگری هەردوو ڕەگەزی ئەستاتیکا و بابەت بێت، ئەستەمە دەقێک ببێ بەشیعر)(3)

کاروان حەسەن ـ هەولێر

_____

سەرچاوە:

(1) ئینتەرنێت.

(2) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب اللە (بەدار)، لێبڕاوکراوەکانی دەزگای نارین، 2012 ل18

(3) گەلان بەدوای جیهانێکی دیکەدا ، سەدیق سەعید وانەزی ،لەبلاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکری و ئەدەبی نما ، چاپی یەکەم . هەولێر 2011 ل 5

لە یادی ڕۆژنامەی کوردستاندا.. کاروان حەسەن سلێمان

پێناسەی ڕۆژنامە

ڕۆژنامە: بریتی یە لە چەند لاپەڕەیەکی نووسراوی پڕ زانیاری تایبەت بە ژیان و گوزەرانی خەڵك و لەهەمان کاتیشدا چەند زانیاری دیکەی بوون لەخۆ دەگرێ، کە بەشێوازێکی زۆر تایبەت نوسراوە و پتر لە قەبارەیەك بەبێ جیاوازی بڵاوی تێدا دەکەن بەجۆرێك ڕۆژنامە ببێتە پردێك لەنێوان خەڵك و ئەو دەسەڵاتەی کە فەرمانڕەوایی ئەو شوێنە دەکات کە ڕۆژنامەکەی تێدا لەدایك دەبێت . یان بە واتایەکی تر(ڕۆژنامە: زمانی عەقڵ و مەعریفە و هۆخساری گڕش و پێشنگداری وەرچەرخانی چەرخ و پێوشکێ تیشکی مژدەبەخشی نەو شێوە زەنگی جەهالەت و مینبەر و بەندگەی دەنگ زوڵم و بزوێنەری کاریگەری بیر وهۆش) کەواتە ڕۆژنامە: سەکەی بەرینی ئازادی جڕش و خرۆشدانی هزر و بانگ بڕژی و حەق بڕژی ئابوون و مەیدانی مبازی سوارچاکانی ئازادی خواز و هزرڤانێ.

ڕۆژنامە لە کورتترین پێناسەدا بریتیە لە گواستنەوەی هوواو ، بەڵام وەك چۆن هوواو بە شکڵ لە جۆگەی کەمگا، بەهەمان شێوە ئەو جۆگەیە لەگەڵ چرکە و واقیعی هەست پێکراودا هوو بووی گەڵانکاری دەبێتەوە.

کەواتا رۆژنامە واتا(هەوال ، پیشەسازی، تەمارکردنی ڕووداوی ڕۆژانە، قوتابخانەی فێرکردن و پەروەردەیی ،سیاسی ، کۆمەڵایەتی، ڕۆشت، هونەری ، هتد...
وتەی زانایان دەربارەی ڕۆژنامە.
مەهاتما گاندی دەڵێت: هەر خوێندەوارێک لە ڕۆژدا ڕۆژنامەیەک نەخوێنێتەوە ئەمە بە نەزانی ناوی دەبەین.
ڤۆلتێر دەڵێت: ڕۆژنامەنووسی دەزگایەکە بەکەس ناشکێندرێ، بەڵام ئەو جیهانی کۆن دەڕوخێنێ، بە ئەوەی جیهانی نوێ پێکبهێنێ.
ناپلیۆن پۆناپارت دەڵێت: هێندە ترسم لە زمانی ڕۆژنامەنووس یان لە وتارێکی ڕۆژنامەیەی ، هێندە ترسم لەهەزار تۆپ و هەزار سەرباز نییە.
جیفرسۆن دەڵێت: پێم خۆشە لە وڵاتێکدا بژیم کە ڕۆژنامەی هەبێ ئەگەر یاساش نەبێت ، بەڵام پێم خۆش نییە لە وڵاتێک بژیم یاسای هەبێ و ڕۆژنامەی نەبێ.

ڕۆژنامەی کوردستان بۆچی؟
دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان ، پێویستییەکی بەهێزی بۆ چەند هۆیەکی گرنگ هەیە، کە هەندێکیان دەگەڕێنەوە بۆ باری ڕۆشنبیری و سیاسی کۆمەڵی کوردەواری و هەندێکیشیان پێویستییان بۆ بار و ئاستی ڕۆشنبیرێتی سیاسی جووڵانەوەی ئازادیخوازانەی گەلانی دراوسێی کوردەوە هەیە. دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان نیشانەی سەرەتای قۆناغێکی نوێ بوو لە خەباتی ڕزگاری خوازانەی نەتەوەیی و نیشتمانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان.
22ی نیسانی 1898 ی زاینی لە قاهیرە وەرچەرخانێکی گەورەی لە مێژووی نەتەوەی کورد و بزاڤە ڕزگاریخوازەکەیدا هەبووە، دەرچوونی ئەم ڕۆژنامەیە لە لایەن نیشتمانپەروەری نەمر میقداد مەدحەت بەدرخانەوە بایەخێکی مەزنی هەبووە، بەوەی ئەو خانەوادە شکۆمەندە دەستێکی باڵایان هەبوو لە بوژاندنەوەی هەستی نەتەوەیی کورد و بەرەنگاربوونەوەی ژێر دەستی و بانگەشت کردن بۆ بڕوانیی نەتەوەیی لە نێوان گەلی کورد و گەلانی دراوسێ.
ڕۆژنامەگەری بەوەی چەکێکی فکری و ئایدۆلۆژییە کەلەتوانای دایە پەنگ بەناحەزانی گەل و دوژمنە دیار و نادیارەکانی بدا، پێویستە سەنگەری پێشەوەی خەبات بگرێ.
دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە کاتی خۆی دا بەزمانی کوردی و بەناوی (کوردستان) دەنگ و ڕەنگ و سەدایەکی یەکجار گەورە و مانایەکی فرەی لە مێژووی ڕۆژنامەنووسی کوردیدا هەبووە.
ئەو هەکارانەی وایان کرد ڕۆژنامەی کوردستان لە قاهیرە دەربچێ.

سەبارەت بە دەرچوونی رۆژنامەی کوردستان لە وەاتی میسر، وا دیارە بارودۆخ تێیدا لەبار بووە، کە نزیک هەر تەنیا دانانی چاپخانە لە وەاتی عوسمانیدا پێویستی بە مۆڵەت وەرگرتن هەبووە، بەڵکو مافی لە چاپدانی کاغەز و کتێبیش هەر پێویستی بە مۆڵەت هەبووە.
هەوناکبیرانی کورد ماوەیەکی دوور و درێژ بەوەوە خەریک بوون کە بتوانن لە ئەستەنبوڵ یەکەم ڕۆژنامەی کوردی دەربکەن، بەڵام بە هیچ جۆرێک بەهۆی سیاسەتی دواکەوتووی شۆڤێنیانەی سوڵتان(عەبدولحەمید) هەوڵ دەرکردنی ئەو ڕۆژنامەیە یا ئەو پەڕژینە سەری نەگرت بەیە ناچار بوون لە(قاهیرە)ی پایتەختی وەاتی میسر لە چاپخانەی (هلال) ئەو ڕۆژنامەیە دەربکەن.
دەرچوون و بڵاو بوونەوەی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی وەرچەرخانێکی گەورەی لە مێژووی نەتەوەی کورد و بزاڤە ڕزگاریخوازەکەیدا هەبووە، دەرچوونی ئەم ڕۆژنامەیە لە لایەن نیشتمان پەروەر و پێشمەرگەی شۆڕشی ڕۆژنامەگەری کوردی(میقداد مەدحەت بەدرخان) بایەخێکی مەزنی هەبووە لە بوژاندنەوەی هەستی نەتەوایەتی و بەرەنگاربوونەوەی ژێر دەستی، بەیە کە لەقاهیرەی پایتەختی وەاتی میسر دەرچوو کەمۆڵەک هەکار پاپشت بوون کە لە دوور وەاتی و دوور لە نیشتمانی کوردان دەربچێت گرنگترین ئەو هەکارانەش ئەمانە بوون:
1ـ جولانەوەیەکی بەهێزی چاپەمەنی لە(قاهیرە)دا هەبوو.
2ـ بوونی ئازادی بیر و ڕای سیاسی و چالاکی تر لە قاهیرە وەک لە وەاتانی تر.
3ـ شاری قاهیرە شوێن و مێژبەندێکی گرنگ و چالاکی هەبوو بە بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و گەیاندنی ژمارەکانی بە وەاتانی ئەوروپا و کوردستان.
4ـ بوونی لایەن و دەست لە قاهیرە لە هێزی ماددی و مەعنەویەوە بە بنەماڵەی بەدرخانییەکان.
5ـ میسر وەاتێکی شارستانی و ڕۆشنبیری بووە تا ساڵی(1896) نزیکەی (224)ڕۆژنامەی لە چاپکراوە و بڵاو کراوەتەوە بەڵام لە وەاتێکی وەک ئێران(20) ڕۆژنامە بڵاو کراوەتەوە و لە عێراقیش(3) ڕۆژنامە بڵاو کراونەتەوە لەو کاتەدا، بەیە لە قاهیرەی پایتەختی وەاتی میسر بزاڤی ڕۆژنامەگەری بایەخ و ئامانجی باشتر بووە لە وەاتانی تر.

بە ناوی لێنرا کوردستان

یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە دوور وەات و دوور لە دانیشتوانی نەتەوەی کورد چاپ و بڵاو بوونەوە کە کەمێک هەکار و ئامانجی لە پشتەوە بوو کە لە لایەن سەردەستەی ڕۆژنامە نووسانی کورد (میقداد مەدحەت

بەدرخان) ناوی لێنرا (کوردستان) کە هەمارکانیش ئەمانە بوون .
1ـ بۆ ئاوەی (کوردستان) بە دونیا بناسێنن.
2ـ بۆ ئاووی ناوی (کوردستان) بۆ زیندوویی بمێنێتەوە.
3ـ وەک هیوا بۆ بونەوەیەک بەرامبەر بە دەسەلاتی عوسمانییەکان ، چونکە چەندین شۆرش و ئاپۆڕین و بزوتنەوەی کوردییان دامرکاندبوو.
4ـ میقداد مەدحەت بەدرخان بەدوای کۆشەی میللەتەکدا دەگەڕا کە ئەم میللەتە لە نیشتمانەکدا دژین ئاویش (کوردستان)ـە.
تێنگ و چەمکانی بەردەم ڕۆژنامەی کوردستان :
دەرچوونی ڕۆژنامەی (کوردستان) لە بارو دۆخێکی تایبەتی خۆیدا سەرتایەکی پڕشنگدار بووە بۆ چوونە ناو ژیانی هۆشیاری نەتەوەیی و پتر پەرەپێدان و خزمەتکردنی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردی، هەر ئاوەش بۆتە فاکتەرێکی کلتوری ڕاستەن.
بەیە ئەم ڕۆژنامەیە بەهەی ئاو هەڵ و مەرجە سیاسییەی کە نەتەوەی کورد هەمیشە تووشی بووە. ڕۆژنامەی (کوردستان) نەیتوانیوە بە شێوەیەکی ئاسایی بەاو ببەتەوە لەبەر ئەم هۆیە و بۆ پاشی هەڵ و مەرجی ئاو سەردەمە بەڕەوبەرانی ئەم ڕۆژنامەیە کە ناچار بوون لە چەند وشاتێک ڕۆژنامەکە دەربکەن و بەاوی بکەنەوە بە هەی گوشاری دەوڵەتی عوسمانی و نێیارانی کورد ،ڕۆژنامەی کوردستان وەنەی چەوسانەوە و کۆڕەوەری میللەتی کورد، ئیتر ئاو ڕۆژنامەیە لە ماوەی چوار ساڵ تەمەنیدا کەمەڵک کۆشە و تێنگ و چەمەیان بە دروستکردووە و تا پەیان کرابە دوژمنایەتی و دژی وەستاون. لەگەڵ هەموو ئەمانشدا ڕۆژنامەکە سنوری خەباتی سیاسی و چەکداری کوردستانی فراوانتر کرد، بەوەی خەباتی ڕۆشنبیری و خوێندەواری تێکەڵ بە یەکتری کرد و هێنایە ناوەوە.

22 ی نیسان ڕۆژی ڕۆژنامەگەری کوردی

دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەناوی (کوردستان) و بەزمانی کوردی لەکاتی خۆی دا بۆ ئەمڕۆی کوردیش بگرە تا دوا ڕۆژیشی لەگەڵدابێت بە ڕۆژنکی مێژوویی و پێشنگدار و هەمیشە دیار و پیرۆز لە هۆتی مێژوویی ڕۆژنامە نووسی کوردی دادەنرێت چونکی دەنگ و هەنگ و سەدایەکی فرە گەورە و مانایەکی گرنگی مێژووی کاروانی ڕۆژنامە نووسی کوردی دا هەبووە .
ڕۆژنامەی کوردستان نەبەرە و یەکەم ڕۆژنامەی کوردی، ئەم ڕۆژنامەیە لەڕۆکەوتی ڕۆژی پێنج شەممە 9 ی نیسانی ساڵی 1314 ی ڕۆمی بەرانبەر بە 22 ی نیسانی ساڵی 1898 ی زاینی لەشاری قاهیرە لەلایەن (میقداد مەدحەت بەدرخان) بەاو بووەوە .فەرهاد شاکەیی لە نوسینکدا ئاوە

دووپات دەکاتەوە و دەیسەلمێنێ کە ڕۆژی(21/4/1898) یەکەم ژمارەی کوردی دەرچووە، ئەوەک (22)ی نیسان .
123ساڵ بەر لە ئێستا لە قاهیرەی پایتەختی میسر بناغەی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە لایەن میقداد میدحەت بەدرخان لە قاهیرەی پایتەختی میسر دانرا. بنەماڵەی بەدرخانیەکان دوای ئەوەی لە لایەن عوسمانییەکانەوە بێ قاهیرە دوورخرانەوە، دەستیان لە تێکۆشانی بەدیهێنانی مافەکانی گەلی کورد بەرنەدا. میقداد میدحەت بەدرخان لە ٢٢ی نیسانی ١٨٩٨ ڕۆژنامەیەکی بە ناوی «کوردستان» دەرکرد و ئەو ڕۆژنامەیە بوو بە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی. بەو هۆیەوەش ٢٢ی نیسانی ١٨٩٨ بە ڕۆژی دەستپێکردنی ڕۆژنامەگەری کوردی دەستنیشانکراوە و ساڵانە یادی دەکرێتەوە.
لەسەر ئەو بناغەیەی کە ڕۆژنامەی کوردستان دایناء، ڕۆژنامەگەری کوردی ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر بەهێز دەبێت و تا ئێستا لەو چوارچێوەیەدا خەباتی بەرچاو کراوە. ڕۆژنامەگەری کوردی و ڕۆژنامەوانانی کورد لە ماوەی 123 ساڵی ڕابردوو تا ئێستا زەحمەتی زۆریان کێشاوە. زۆر جار ڕۆژنامەکان لە لایەن دەوڵەتانی داگیرکەر قەدەغە کراون و زۆر جاریش ڕۆژنامەوانانی کورد کوژراون یان خراونەتە زیندانەکان. لەگەڵ ئەوەشدا مێدیای ئازاد بەردەوامە و ئێستا سەدان ڕۆژنامە، تەلەفزیۆن، گۆڤار و ڕادیۆی کوردی بەردەوامن لە وەشانی خۆیان.

ڕۆژنامەی (کوردستان) نوێنەری ڕۆژنامەگەری کوردی
سەدوبیست و سێ ساڵ لەمەوبەر ڕووناکبیر و نیشتمان پەروەری گەورەی کورد ویەکێم تێکۆشەری مێدانی ڕۆژنامەنووسی کوردی میقداد مەدحەت بەدرخان بێ بەاوکردنەوەی (کوردستان) یەکێم ڕۆژنامەی کوردی بەردی بناغەی ڕۆژنامەنووسی کوردی دانا .سەدەیەك زیاترە نەتەوەی کوردیش قۆناغێکی نوێی لە ژیانی خۆیدا دەست پێکردووە و خاوەنی ڕۆژنامەنووسی بەزمانی خۆیەتی . دەرچوونی (کوردستان) لە(22ی نیسانی 1898) لەقاهیرە بەیەکەك لە گرنگترین ڕووداوەکانی مێژووی نەتەوەی کورد دادەنرێ ، چونکە جگە لەوەی بە یەکێم جار بوو کورد ڕۆژنامەی بەزمانی خۆی دەبوو ، لایەنێکی تازە لەتێکۆشانی سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیش هاتە نێو ژیانی گەلی کورد
ڕۆژنامەی کوردستان سەرداری ڕۆژنامەگەری نەتەوەی کورد لەڕۆژی پێنج شەممە(22) نیسانی (1898) لەقاهیرەی پایتەختی میسر بەهیممەتی پێشەوایانی ڕۆژنامەنووسی کورد، بنەماڵەی بەدرخانیان ،چاوی پشکووت ، لەماوەی چوار ساڵی تەمەنی دا چەندین جار بەناچاری لێرەو لەوێ ڕەوی پێ دەکراو لەگەڵ گەلانکاریی سیاسیەکاندا ، ژیانی پەسەروەری گوزەراند . ئەوەتا ژمارەکانی ڕۆژنامە کە لەچەند شوێنێك دەرچوون

کە سەرجەمیان (31) ژمارە بوون و لەماوەی چوار ساڵدا دەرچوون .
ئەم ڕۆژنامەیە لەسەرەتادا مدحت بەگی بەدرخان ئەرکی سەرنووسەری و بەڕێوەبەری لەئەستۆدا بوو ، دواتر ناچار بوو بەهۆی نەخۆشیەوە بە عەبدولڕەحمان بەگی برای بسپێرێ .
ڕۆژنامەی کوردستان نەبەرەی ڕۆژنامەگەری کوردی، ئەم ڕۆژنامەیە لە ڕۆکەوتی ڕۆژی پێنج شەممە(9)ی نیسانی ساڵی(1314)ی ڕۆمی بەرانبەر بە (22ی نیسانی 1898)ی زاینی لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر لە لایەن (میقداد مدحەت بەدرخان) بڵاوکراوەتەوە.
دەرچوونی یەکەم ژمارەی کوردی لەکاتی خۆی دا بەزمانی کوردی و بەناوی (کوردستان) دەنگ و ڕەنگ و سەدایەکی یەکجار گەورە و مانایەکی فرەی لە مێژووی ڕۆژنامەنووسی کوردی دا هەبووە.

شکەداربە (123) ساڵەی ڕۆژنامەگەری کوردی

لە(22)ی نیسانی هەموو ساڵێکدا ڕۆژنامەنووسان و قەڵەم بەدەستان بەشکەدارییەوە جەژنی ڕۆژنامەگەری و وشەی ڕەسەنی کوردی پیرۆز دەکەن ، چونکە لەوڕۆژدا و (123) ساڵ بەر لەئەمڕۆ لەساڵی (1898)ی زاینی یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی بەناوی (کوردستان) لەسەردەستی(میقداد مدحەت بەدرخان) لەقاهیرەی پایتەختی میسردا چاوکانی هەڵهێناو لەدایکبوو ، ئیدی کاروانی ڕۆژنامەگەری کوردی و وشەی ڕەسەنی کوردی لەو ڕۆژەوە دەستی پێکردووە و بەگەلە قەناغی جیاجیادا تێپەڕیوە ، تابەقەناغی زێڕین و گەشی ئەمڕۆدا گەیشتووە .
دەرکردنی ڕۆژنامەیەکی وەك (کوردستان) لەبارودۆخێکی تایبەتی خێدا سەرەتایەکی پێشنگدار بووە بە چونە نێو ژیانی هۆشیاری نەتەوەیی و پتر پەرەپێدان و خزمەتکردنی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیری و کلتوری ڕەسەنی کوردی ، هەرئەوەش بەتە فاکتەرێکی کاریگەر بە ڕۆژنامەنوسانی کورد کەوا ڕۆژی چاو هەڵهێنانی ڕۆژنامەی (کوردستان) بەڕۆژێکی مێژوویی لەقەڵەم بدەن و سیمینارو مەزگرد و کۆبوونەوەی چڕ و پڕ هەمەلایەنەی لەسەر ببەستن . چونکە ڕۆژنامەی (کوردستان) بەردی بناغەی ڕۆژنامەنووسی کوردی داناو بوو بە ڕێبەر و ڕێنیشاندەری ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی دوای خۆی . ڕۆژنامەگەری لەپاڵ هەرسێ دەسەڵاتەکەی تردا ــ یاسادانان و دادوەری و جێبەجێکردن ، بەدەسەڵاتی چوارەم ناسراوە . ڕۆژنامە هەیەکە بە گواستنەوەی ئەو زانیاری و زانستانەی کەهەیە و لەگەیەوە دەگاتە ناو خەڵك و سودیان پەدەگەیەنێ و ڕێ نیشاندەریشە لەزەربەی بوارەکانی ژیان .
گومان لەوەشدا نییە کە یەکەك لەئەرك و پێیامە هەرە مەزن و پیرۆزەکانی ڕۆژنامە ئەوەیە کەبتوانێ بەسانایی بچێتە دڵی خەڵکەوە و لەهەمان کاتیشدا بتوانێ لەئاست ویست و خواست و داواکاریی

خوێندرابێت . دیارە هەرژنامەیەکیش خوێنەری نەبێت یان لەماوەی دەرچونیدا نەیتوانی خوێنربەخێ ابکشێ ، یان خوێنربەخێ دروست بکات ئەوانابێتە خاوەن سەنگەکی ئەوتۆ . چونکە سەنگ ومانەوەی ژنامە پەیوەستە بە خوێنرانەوە .

سەد و بیست و سێ ساڵ لەمەوبەرەوناکبیر و نیشتمانپەروەری گەورەی کورد یەکەم تێکۆشەری مەیدانی ژنامەنووسی کوردی (میقداد مەدحەت بەدرخان) بەبڵاوکردنەوەی (کوردستان) یەکەم ژنامەی کوردی ، بەردی بناغەی ژنامە نووسی کوردی دانا .سەدەیەك زیاترە نەتەوەی کوردیش قۆناغێکی نوێی لەژیانی خێی دا دەست پێکردووە و خاوەنی ژنامە نووسی بەزمانی خۆیەتی.
دەرچوونی (کوردستان) لە (22ی نیسانی 1898) لەقاهیرەدا، بەیەکڵك لەگرنگترین ڕووداوەکانی مێژووی نەتەوەی کورد دادەنرێ . چونکە جگە لەوەی بۆیەکەمجار بوو کورد ژنامەی بەزمانی خێی دەبوو، لایەنێکی تازە لەتێکۆشانی سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیش هاتە نێو ژیانی گەلی کورد.

ژمارەکانی ژنامەی کوردستان:
ژنامە پێوەرێکی ڕاستەقینەی گۆشەساندن و بەرەو پێشەوە چوونی هەر کۆمەڵگایەکە بۆ تایبەتیش ژنامەگەری سەربەخۆ و خاوەن هەڵوێست، ژنامەی کوردستان بوو بەچەکی کاریگەری دەستی خەباتگێڕانی کوردستان و کۆتە خزمەتی کوردستان بۆ گۆشەپێدان و پەرەپێدانی هەستی نەتەوایەتی و زمان و ئەدەبیات و فەرهەنگی کوردی، ژنامەی کوردستان لە ماوەی چوار ساڵی تەمەنیدا(1898ـــ1902) (31) ژمارەی لە چوار وڵات دا لەدەرچوو، ئەگەرچی ئەم ژنامەیە بۆ ماوەی جیا جیا و شوێن و وڵاتی جیادا دەرچووە و بەناو بۆتەوە بەناونیشان بۆ سەردەمی ئەو کات ژ و دەوری کاریگەری زۆری بەسەر ئەو بارودۆخی ئەو ژگارەدا هەبووە. ئەوتا هەرجارەی لە شوێنێک دەرچووە و بڵاو بۆتەوە بەم شێوەیە.

یەکەم پێنج ژمارەی واتە (1ـــ 5) لەقاهیرە لەچاپخانەی (الهلال) چاپ کراوە و لە(6ـــ 19) لەجنێف و لە (20 ـــ 23) دیسان لەقاهیرە و ژمارە (24) لە لەندەن و (25ـــــ 29) لەفڵکستێن و ژمارە (30 و 31) دووبارە لەجنێف دەرچوون .
ژەژی (22 ی نیسانی ساڵی 1898) یەکەم ژنامە بەزمانی کوردی ڕووناکی دیوە و لەلایەن (میقداد مەدحەت بەدرخان) لەشاری قاهیرەی پایەختی وڵاتی میسر دوو هەفتە جارێك دەردەچوو.
ژنامەیەکی سیاسی وێژەیی گشتی بووە و سێ هەزار دانەی لە چاپ

دەکرا هەزار دانەشی پێش کەش دەکرا لەکوردستان پاشکەیەکیشی بەزمانی فەرەنسی هەبووە .

ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستان لە(1ـــ 31) جگە لە ژمارەی (10 ،12، 17 ، 18 ، 19) لەکتێبخانەی حکوومی لەشاری (ماربورك) لەئەمانیای ڕۆژئاوا پارێزراون و دکتۆر کەمال فوئاد لە ساڵی 1972 ئەو ژمارانەی ڕۆژنامەی کوردستان کە لە ئەرشیفی کتێبخانەی ماربۆرکی ئەلمانیا پارێزراون وەك کتێبێك بە ناوی (کوردستان یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی) لە چاپی داوە.
ئەم ڕۆژنامەیە بەکوردی پاراوشێوەی کرمانجی ژووروو شێوەی جزیرە و بۆتان نوسراوە و بەچوار لاپەڕە دەردەچوو بەقەبارەی (50،25 سم × 32،50سم) و پیتی عەرەبی لەسەر نەسەقی فارسی و بەکاغەزو چاپکی دڵگیرلەچاپ دراوە .
میقداد مەدحەت بەدرخان جگە لەوەی کە یەکەمین ڕۆژنامەنووس و دامەزرێنەری بزاڤی کوردییە، چاپخانەیەکیشی بە ناوی "چاپخانەی ڕۆژنامەی کوردستان» لە قاهیرە دامەزراندووە کە بە یەکەمین چاپخانەی کوردی هەژمار دەکرێت.

بەدرخان جگە لە زمانی زگماکی خۆی و تورکی و عەرەبی، زمانی فەرەنسیشی بە باشی زانیوە، بۆیە لەگەڵ بۆاوبوونەوەی یەکەمین ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستاندا کارتێکی بە زمانی فەرەنسی بۆاو کردووەتەوە کە شارستانیبوونی عەقڵی میقداد مەدحەت بەدرخان نیشان دەدات.
بەهۆی دژایەتی لایەنی عوسمانی، ئەوا ڕۆژنامەکە ژمارەکانی لە چەند شارێکی جیا چاپکران، لەدوای قاهیرە ئەوا لە شارەکانی ژنێف، لەندەن و فڵکستۆن چاپکران، ڕۆژنامەکە لەناوخۆی دەوڵەتی عوسمانی قەدەغەکرابوو، بەڵام بەشێوەی قاچاغ دابەشدەکرا. بەگوێرەی نامەیەکی سەرنووسەرەکەیەوە، ئەوا ڕۆژنامەکە لە شارەکانی ئامەد، مەردین، ئەدەنا و دیمەشق خوێنەری هەبووە. لە ژمارەی شەشی ڕۆژنامەکەوە، ئەوا کاری چاپکردن و سەرنووسەری کەوتە دەست عەبدولڕەحمان بەدرخان، کە برا بچووکی میقداد بوو.
لە ساڵی ١٩٩١، لەکاتێکدا ئەمین بۆز ئەرسڵان ئەو چاپانەی ڕۆژنامەی کوردستان کە لەبەردەستیدابوون وەریگێڕایە سەر زمانی تورکی ئەمڕۆ، ئەم ڕۆژنامەی لە ماوەی تەمەنیدا 3 سەرنووسەری بووە، میقداد مەدحەت بەدرخان، عەبدولڕەحمان بەدرخان و سوریا بەدرخان. هەروەها لە ژمارە 4-5 ی ئەم ڕۆژنامەیەدا هاتووە کە ئەم ڕۆژنامە لە لایەن چاپخانەیەکەوە بە ناو چاپخانەی ڕۆژنامەی کوردستان

دەردەچێت کە لە قاهیرە دامەزراوە و ئامۆ دەرخەری ئەو ڕاستییەیە کە ئەم چاپخانە یەکەم چاپخانەی کوردییە کە لە لایەن مەقداد مەدحەت بەدرخانەوە دامەزراوە. بە هەر حاڵ ڕۆژنامەی کوردستان لە لایەن کەسانێکەوە دامەزراوە کە بە تەواوی ئاگاداری بیری نوێی جیهانی بوون و هەر سێ سەرنووسەری ئەم بڵاوکراوەیە کەسانێک بوون کە زمانە ڕۆژئاواییەکان و بە تایبەت زمانی فەرانسەو ئینگلیزییان زانیوەو بەم شێوەیە هەوڵیانداوە بۆچوونی بتوانن کاریگەرییان هەبێت لە سەر کەمەگای خەیان، بەڵام بە دڵنیاییەوە دەرچوونی ڕۆژنامە بە زمانی کوردی لەو سەردەمەدا لە کوردستان کارێک بوو کە ئیزنی پێنەدەدرا هەر بۆیە لەخۆا نییە یەکەم ڕۆژنامەی کوردی، لە تاراوگە دەردەچێت، ئامۆژگاری هەمان ترسی دەسەڵاتدارانە لە بڵاوبوونەوەی کولتووری کوردی، لە بەر ئەوەی ئەوان بە هەموو شێوەیەک دژ بەوە بوون کە بەشێک لە دانیشتوانی ناو هەرێمی دەسەڵاتداریەکەیان (کە ئەو کات بە هەرێمی گەورەی ئیسلامی _عوسمانی) دەزانرا لە باری نەتەوەییەوە خەی لەوان جیا بکاتەوە. لەبەردا بە شێوەیەک ئەم ململانێیەی نێوان دەسەڵات و ڕۆژنامە هەر لە دەرچوونی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستانەوە دەبیندرا و ئەم ململانێیە بەرامبەر لە نێوان ڕۆژنامەی کوردی و دەسەڵاتدا هەر بوونی بووە و ئێستاش هەر هەیە.
میقداد میدحەت بەدرخان بیرکەی ئەوەی هەبوو کە ڕۆژنامەی کوردستان ١٥ ڕۆژ جارێك بڵاوبکرێتەوە، بەڵام بەهۆی زەحمەتییەکان ڕۆژنامەکە بە ڕۆکوپێکی چاپ و بڵاونەکرایەوە. لە دوای دەرکردنی ژمارەی یەکەمی ڕۆژنامەکە، دەوڵەتی عوسمانی ڕۆژنامەکەی قەدەغە کرد و نەیهێشت لە لایەن گەل بخوێنرێتەوە. بەهۆی زەخت و زۆرداری عوسمانییەکان لەسەر میسر، میقداد میدحەت ناچاربوو ڕۆژنامەکە لە شوێنی جیاواز دەربکات. میقداد میدحەت بەدرخان تا ژمارە ٦ ڕۆژنامەکەی دەرکرد، دواتر عەبدوڵەحمان بەدرخانی برای ئەرکی چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەکەی گرتەئەستۆ. (3) ژمارەی سەرەتا بەگشتی کوردی بوون
ڕۆژنامەی کوردستان ڕۆژنامەیەکی سیاسی وێژەیی گشتی بوو سێ هەزار دانەی لە چاپ دەکرا و هەزار دانەشی پێش کەش دەکرا لە کوردستان و پاشکۆیەکیشی هەبوو بەزمانی فەڕەنسی.

زمانی ڕۆژنامەی کوردستان :
ڕۆژنامەی کوردستان کە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردییە و کاروانی ڕۆژنامەگەری وشەی ڕەسەنی کوردی لەو ڕۆژەوە دەستی پێکردووە و بە گەلە قەناغی جیاجیادا تێپەڕیووە تا بە قەناغی زێرین و گەیشتووەتە ئێمە ، زمان لە ڕۆژنامەی کوردستاندا کوردییەکی پەتی نەبووە

بەکو پر لە وشە و زاراوەی زمانی عەرەبی بووە و زمانەکی تەکنیکاو بووە و بەشەکی ئەم ڕۆژنامەیە بە زمانی عەرەبی بووە و تاکو کاربەدەستانی دەوڵەتی عوسمانی لە داوا ڕۆواکانی گەلی کورد بگەن. ئەم ڕۆژنامەیە بە زمانی کوردی و دیالێکتی کرمانجی ژووروو (زاراوەی جزیر و بۆتان) بووە.

ڕۆژنامەی کوردستان بایەخی بۆچی دەدا؟

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم و لەگەڵ بەرە و پێشەوە چوونی کۆمەڵگا جیاجیاکان بە کۆمەڵگەی کوردیشەوە لە زەربەی بوارەکانی ژیان، ڕۆژنامەی (کوردستان) وەک پێداویستییەکی هەرە گرنگی سەردەم هاتە کایەوە و بە هەیەوە گوزارشت لە مەسەلە بنچینەییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و ڕۆشنبیری و دەستنیشانکردنی پێگە و ڕۆ و شوێن بە داهاتوو دەکرا. ڕۆژنامەگەری ڕێگایەک بوو بە وروژاندنی زەرەک لەو کێشانەی کە ڕووبەرووی کۆمەڵگەی کوردی دەبوونەوە زەرجاریش ڕێگەی چارەی کێشەکانی دەست نیشان دەکرد. بەم ڕۆژنامەی (کوردستان) هەر لەو ڕۆژەی چاوی هەڵهێناوە و کۆتە پێخشکردنی زانست و ئەدەب و مەعریفە بە بەرەو پێش بردنی چین و توێژەکانی میللەتەکەمان، ئەگەرچی لە سەرەتاوە گەورەترین ئەرکی کارکردن بووە لەسەر بەدەستهێنانی مافە سیاسیە زەوتکراوەکانی میللەتەکەمان و وشیارکردنەوەی تاکەکانی گەل، لەم ڕووەوە لە نەتەوە هاوسەکانیان وەکو عەرەب و تورک و فارس دوا نەمێنن و کار بە دروستکردنی قەوارە و ئەو دام و دەزگایە بکەن کە مافە نەتەوەییەکانیان تیادا بەرجەستە دەبێت. لەگەڵ ئەمانەشدا ڕۆژنامەکە بایەخێکی زەری بە بواری ئەدەب و مۆزوو و خوێندن و خوێندەواری داوە و هەروەها هەوڵی داوە کە میللەتی کورد هۆشیار بکاتەوە و بیری نەتەوایەتی لە مێشکی تاکی کورددا بچەسپێنێت و داوای بەرهەستی زوڵم و زەرداری کردووە.

هەروەها ڕۆلێکی سەرەکی لە خەباتی کورد بە سەربەخۆیی گەیاوە، سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەری کوردی لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم شۆڕشێکی ئەدەبی و فیکری و ڕۆشنبیری و کلتوری و سیاسی بەرپاکرد دژ بە داگیرکەرانی نیشتمانی کورد ، بەم (22)ی نیسان لە مۆزووی کلتوری و فەرهەنگیمان شوێنی تایبەتی خۆی هەیە بە وەی بە یەکەمجار دوور لە کوردستان یەکەم چریکەی ڕۆژنامەی کوردی هەڵکرا. هەر لە ڕۆژنامەی کوردستانداوتاری سیاسی و چیرۆکی شیعری و شیعر و پێخشان بڵاو دەکرانەوە (کوردستان) پێشەنگی کاروانی ڕۆژنامەنووسی کوردی یە کە بە مەبەستی ڕاچەنین و هۆشیاری بیری نەتەوەیی دەرچووە.

ڕۆژنامەی کوردستان لە میانی بابەتەکانیدا هەوێداوە ڕایەکانی پاراستنی کولتور و ئەدەبیات و هونەر و زمان بپارێزێت و ئاو پێیامش ئاراستەی ڕاستەکانی نەتەوەکەی بکات. و بایەخێکی تایبەتی بە شیعری هەردوو شاعیری نەتەوەیی کوردستان (خانی و حاجی قادری کۆیی)داوە و بە وردی سەروتاری ڕۆژنامەکەی نووسیووە.

بابەتەکانی ڕۆژنامەی کوردستان سەرچاوەیەکی گرنگ و بەسوود بۆ تێگەیشتنی زۆر لایەنی ژیانی و سیاسی و کۆناکبیری کورد لە کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم. زانیاریەکانی ناو (کوردستان) یاریدەدەری مێژوو نووس دەدەن لە پەیوەندی نێوان کورد و ئەرمەن و چالاکیی نیشتمانپەروەرانی کورد لە ڕۆژی ئیتیحادیەکان و شۆڕشی سواری حەمیدی لە مێژووی نوێی کورددا.
لەبابەتەکانیشیدا بابەتی هەمەڕەنگ بووە وەك { ئامیاری ، مێژوویی ، کۆمەڵایەتی ، وێژەیی ، بابەتیبەتی شیعر بۆاوکراوەتەوە } کەواتە (22) ی نیسان وەرچەرخانێکی گەورە بوو لەمێژووی نەتەوەی کورد و بزاڤێ ڕزگاریخوازەکەیدا ، چونکە دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان لەسەر دەستی نیشتمانپەروەری کورد (میقداد مەدحەت بەدرخان) بایەخێکی مەزنی هەبوو بە بەرهەنگاربوونەوەی ژێر دەستی و بانگهێشت کردن بە برایەتی نەتەوەیی لەنێوان گەلی کورد و گەلانی دراوسێی .

لەژێر ناوی ڕۆژنامەکە ئەم بابەتە بەزمانی تورکی تیا نووسراوە ((لەپێناو ئاپەرینی کورد و هاندانیان بۆ هونەر ئەم ڕۆژنامەیە بەزمانی کوردی هەر پانزە ڕۆژ جارێ بۆاو دەبێتەوە)) هەروەها لەلای ڕاستی ڕۆژنامەکە نووسراوە (لەهەر ژمارەیەك من دوو هەزار دانە بەبەلاش بۆ کوردستان دەنێرم تابدرێ بەهەڵەکانی گەل) ئەوەی جێی سەرنج ڕاکێشانە ڕۆژنامەی کوردستان سێ هەزار دانەی لە چاپ دەکرا و لەکوردستان بەبەلاش و لەدەرەوەش بەئابونەی ساڵانەی 80 قروش بووە .

سوود لێم سەرچاوانێ وەرگیراوێ .

1ـــ ژانرەکانی ڕۆژنامەوانی و مێژووی چاپخانێ (1450ـــ 1500) د.مەغدید سەپان هەولێرـــ 2005 لەچاپکراوەکانی کۆی زانیاری کوردستان .
2ـ چەند بابەتێکی ڕۆژنامەوانی . محەمەد سەعید کوردێ، هەولێرـــ 2004، چاپی یەکەم چاپخانەی بەڕێوەبەرایەتی چاپخانەی ڕۆشنبیری هەولێر .
3ـــ کاروانی ڕۆژنامەگەری کوردی . وریا جاف ،هەولێرـــ 1998 چاپخانەی وزارەتی ڕۆشنبیری .
4ـ ڕۆژنامەگەری لەسەرەتای سەرهەڵدانەوێ تاچەرخی نوێکاری، برایمی

مەلا ، هەولێر ـــ 1998 ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری.
5ـ ڕۆژنامەگەری کوردی لەعێراق بەرایییەکان (1914 ـ 1939) فاروق عەلی عومەر چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ،هەولێر چاپی یەکەم 2001
6ـ دیداری ڕۆشنبیری و ڕۆژنامەگەری کوردی ، ئازاد هیدایەت دلێ ، چاپی یەکەم ـ 1999.
7ـ کوردستان ، ئامادەکردن و پێشکی نووسین:قادر وریا،هەولێر ـ 1998.
8ـ ڕۆژنامە لە کتێبدا ، نەوزاد عەلی ئەحمەد ، بەرگی سێیەم ، چاپی یەکەم ـ 2013
9ـ مستەفا شەوقی و پێژە ، ساغکردنەوە و لێکۆڵینەوەی : مومتاز حەیدەری ، هەولێر ـــ 1985.
10ـــ لە یادی ڕۆژنامەنووسی کوردیدا ، نووسین و ئامادەکردنی: پ.د.عومەر پەتی ، هەولێر ـ 2012چاپخانەی ماردین.
11ـ ڕۆژنامەگەری کوردی ، چەند سەرە قەڵەمێک لەبارەی تەکنیک و هونەرەکانی، چاپی دووەم ـ 2006 ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە.
12ـ سایتی وشە ، هیدایەت جان ، 2017
13ـ فەرهاد شاکەیی، باس نیوز، 12/4/2021

شیعری کوردی لەخراپترین قۆناغی تەمەنیدا !... کاروان حەسەن سلێمان

لەسەرەتای سەرهەڵدان و دەستپێکردنی شیعرەوە لە ئەدەبی کوردیدا، کە لە باباتاهیری هەمەدانی یەوە(٩٣٧-١٠١٠)ی زاینییەوە ژیاوە، شیعری کوردی دەست پێدەکات تاکو ئەمڕۆ، واتا تەمەنی شیعری کوردی زیاتر لە(١٠٠٠) ساڵە و لەوماوە درێژدا شیعری کوردی بەدیان قوتابخانە و ڕەوتەو و وەستگە و قۆناغدا تێپەڕیوە، بەڵام هیچ کات لەو قۆناغ و سەردەم و کاتانەدا وەک ئێستا بە بایەخ و خراپ و بە ناز نەبووە! ئەوەتا ڕۆژانەشیعر لە خاچ دەدرێ زیندەبەچاڵ دەکرێ ڕەسوا دەکرێ بە وشە و ڕستە و بەرهەمی کرچ و کاڵ، ڕۆژ نییە بەناوی شیعرەوە بابەتگەلێکی سواو بە مانا بە سەروبەر لەمیدیاکان

لەژنامە و گۆڤارەکان لە کتێبە بەناو دیوانەکان چاپ و بڵاو نەکرێنەوە. ئاخرشیعر ئەوەنیە دوو وشەو هەستی سەروادار ڕیزبکرێت و ناوی بنێی شیعر، ئاخر لەهەزار ساڵی تەمەنی شیعرەوە شیعرنەبووە بە ئیحساس و واتا و خاڵی لەهەست و سۆز، ئەی کەواتا ئەوهەموو بە سەروبەریەی شیعر بە؟ زۆربەی ئەوبەناوشاعیرانەی ئێستادەنووسن بە ئاگان لەیاسا و دەستوور و بنەماکانی شیعر(عەرووز، کێش، سەروا، ڕیتمی ناوەوە، جوڵەئێستاتیکیەکانی شیعر، هونەرەکانی هەوانبەژی، هاو واتایی و هتد...)

ئەگەرباسی شیعری کلاسیک بە خۆ بە شیعری ئازادیش چەندین یاسا و دەستور و بنەما هەیە(ئاوازی ناوەوە، جوانیناسی، مانای قوڵ، دەربڕینی زۆرترین مانا بەکەمترین وشە، هەوانبەژی وهونەرەکانی، ڕیتم و سەروای گونجاو لەشوێنی خۆی، جۆری بەگۆ و چۆنیەتی دابەشکردنیان) بەڵام لەقەناغی ئێستای شیعری کوردی زۆربەکەمی و بەحاڵ ئەویاسا و دەستور و کارانە لەشیعردا بەرجەستەدەبێ و دەبینرێن کەچی زۆری و بۆری و بە سەروبەریەکان لەشیعری کوردی لەقەناغی ئێستادا هەروا زیاد دەبن و هەژانێ دووبارە و دەبارە دەبنەوە، ئاخر ناکرێ تۆ شارەزایەکی سەرپێیت هەبێ و دەست بکەیتەقەڵەم و بەوشە بەشێتەوە و بەخێت بەڵێی شاعیر و وشە بە مانا و کرچ و کاڵکانیش بەشیعر هەژمار بکەی، ناکرێ پاشخانێکی قوڵت نەبێ لەناسین و خوێندنەوەی شیعری شاعیرانی کلاسیک و نوێبوونەوەی شیعری کوردی و نەناسینی (باباتاهیر و مەلای پەرێشان و مەلای جزیری و نالی) بەخێشت بەڵێی شاعیرئاخر ئەوچوارە شەڵەسواری شیعری کوردین و بناغەدانەر و بنیاتی شیعری کوردی لەدەست ئەمانبووە و گەیشتووەتە ئەمڕۆ ، ئیترچۆن خۆت دەخەیتە ژێر ئەوبارە قورسە و وشە و هەستە و کەمەڵک شتی بە واتا دەژنیە سەرکاغەز و پێشیدەڵێی شیعر و خێشت بەشاعیر دەناسێنی. لەلایەکی تر نازانم چۆن وەزارەتی هەشنبیری هەگادا ئەوهەموو بە سەروبەریە لەبواری شیعر دا چاپ و بڵاوبکاتەوە؟ ئاخرشیعر هەر وشەیزکردن و دروست کردنی سەروایەک نیە بە هازاندنەوەو هەک کردنی هوخساری شیعرەکە؟

شیعرئەبێ ئیحساس بە بتجوڵێنە ناخت ئاودا، بیروهزرت بجوڵێنە و وابەستەی خۆت بکات لەمانا و زانیاری و چۆژ و لەززەتدا، ناهێن هیچ بڕهەمەک باش نیە و هەمووی زۆربی سفر بکەین بەکو گەنجی وامان هەیە بەجوانی و سەلیقەی باش و هەشنبیری چاک لەخزمەت شیعربەکلاسیک و شیعری ئازادەوە، بەڵام بەواتانبە بەشی هەرزۆری بەناو شیعرەکانی قەناغی ئێستای شیعری کوردی بریتیە لە دەردەدە و

هیچ پەیوەندی بەشیعرەوە نییە. ئەوتا(وشە)یزکردن لەفزەمی شیعریان شیعری وشەیزکردن بەتەدیاریدەیکی هاوچەرخ)(١)لەئەدەبی کوردی. لەلایەکی تر شیعر پەویستە چژبەبەخشە ئاخر جیاوازی نێوان قسەی ئاسایی و شیعر چییە ئەگەر چژی نەبەخشی ؟ ئەو وشانەی کەتە پێیان دەڵێی شیعر هەروەک ڕیچار دەڵێت: شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چژبەخشینەبەگوێگر(٢) کەواتا هەموو ئەو بەناو شیعر و بەرهەمانەی دوورن لەچژ و مانا و واتا خاڵین لەشیعر و دەردەدڵکی ئاسایین و ناچنە چوارچێوەی بەرهەمی شیعرییەوە. ئەوتا ڕەخنەگرانە دەبینین کەهەندە جار چەند دەڵێکی بە مانا و بە مەبەست بە واتا دەبینین بە ئەوەی هەڵگری هیچ ئامانجێک بە هەندە جاریش چەند ڕستەیەکی بە کەڵک.کەوابە چۆن شیعری باش و چاک لەیەک جیادەکرێتەوە ئەبە هانا بە ئەو وتەیەی (نیەس هاو)ببینن کەدەڵێ:شیعری باش تەمەنی درێژ و لەژیانی کەسانێکداچەند وشەیکی پیرەزی لەدەداهەڵگرتووە(٣) بەشیعری خراپیش پێچەوانەکەی ڕاستە.

کاروان حەسەن سلێمان ـ هەولێر

ـــــ (١)مرۆڤکەی تر،د.موحسین ئەحمەدعەومەر، چاپی یەکەم٢٠١١ لاپەڕە(٣٧)

(٢)دەروازەی شیعرناسین،جمال حبیب الله،چاپی یەکەم ٢٠١٣لاپەڕە(١٨)

(٣)نیەس هاو،شیعر بە ترسنۆکان نییە،ئامادەکردن و وەرگێڕان:ئالان پەری،چاپی یەکەم ٢٠١٦لاپەڕە(٦١)